

**Law
Commission**
Reforming the law

Rheoleiddio Diogelwch Tomennydd Glo yng Nghymru: Crynodeb o'r Adroddiad

24 Mawrth 2022

Cynnwys

	Tudalen
CYFLWYNIAD	3
EIN HYMGYMHORIAD A'N HADRODDIAD	4
TOMENNYDD SY'N GYSYLLTIEDIG Â MWYNGLODDIAU GWEITHREDOL	5
AWDURDOD GORUCHWYLIO AR GYFER TOMENNYDD ANWEITHREDOL	5
COFRESTR TOMENNYDD	7
Cynnwys y gofrestr	7
Cofnodi tomen ar y gofrestr	7
Dyletswydd i hysbysu'r awdurdod goruchwyllo o fodolaeth tomen	8
Mynediad cyhoeddus i'r gofrestr	8
ARCHWILIO TOMENNYDD, ASESIAU RISG, CYNLLUNIAU RHEOLI TOMENNYDD A DOSBARTHIAU RISG	9
Archwilio tomennydd	9
Aseuadau risg, cynlluniau rheoli tomennydd a dosbarthiadau risg	10
Dulliau o ddsbarthu risg	11
Canlyniadol dosbarthu: cytundebau a gorchmynion	12
SICRHAU CYNNAL A CHADW TOMENNYDD RISG IS	12
Cytundebau cynnal a chadw tomennydd	13
Monitro cydymffurfiad â chytundebau cynnal a chadw tomennydd	14
Gorchmynion cynnal a chadw tomennydd	15
BLAENORIAETHU GWAITH AR DOMENNYDD RISG UWCH	16
Dynodi tomennydd fel ffordd o flaenoriaethu tomennydd	17
Meini prawf ar gyfer dynodi	17
Hawl i apelio yn erbyn dynodiad	18
Cyfrifoldeb am waith ar domennydd dynodedig	18
DIFFINIADAU	19

Diffiniad o domen	19
Diffiniad o berchennog tomen	20
PWERAU GORFODI, TROSEDDAU AC APELIADAU	21
Pwerau gorfodi a throsteddau	21
Ffyrdd i apelio	23
TELERAU ARIANNOL CYTUNDEBAU A GORCHMYNION	23
Pwerau codi tâl	23
Hawliadau am iawndal neu gyfraniadau	24
SGILIAU ARBENIGOL	24
DIOGELWCH TOMENNYDD A DEDDFWRIAETH AMGYLCHEDDOL	26
Pŵer cyfarwyddo	26
Pŵer argyfwng ehangach o dan Reoliadau Trwyddedu Amgylcheddol	27
Dulliau eraill	27
PROSIECTAU ADFER A THOMENNYDD NAD YDYNT YN RHAI GLO	28
Cynigion ar gyfer tomennydd nad ydynt yn rhai glo	29
ARGYMHELLION	30
SIART LLIF	40

Rheoleiddio Diogelwch Tomennydd Glo yng Nghymru: Crynodeb o'r Adroddiad

1. Mae'r crynodeb hwn wedi'i gynllunio i ddarparu trosolwg hygyrch o'n hadroddiad. Mae rhagor o fanylion, gan gynnwys trafodaeth fwy helaeth o farn ymatebwyr, cyfeiriadau at ffynonellau, geirfa a gwybodaeth am ddigwyddiadau ymgynghori a'r rhai a ymatebodd i'r ymgynghoriad, ar gael yn yr adroddiad llawn, sydd ar gael ar-lein yn <https://www.lawcom.gov.uk/project/rheoleiddio-diogelwch-tomennydd-glo-yng-nghymru/>.

CYFLWYNIAD

2. Daeth y ddeddfwriaeth gyntaf i ddarparu ar gyfer diogelwch a sefydlogrwydd gwastraff mwyngloddio yn y DU, Deddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomennydd) 1969 i rym mewn ymateb i drychineb Aberfan yn Ne Cymru ym mis Hydref 1966, pan gladdodd llithriad tomen lo res o dai ac ysgol, gan ladd 28 o oedolion a 116 o blant. Pan basiwyd y Ddeddf, roedd y diwydiant glo yn dal i fod yn weithredol. Dyluniwyd y ddeddfwriaeth yn bennaf i reoleiddio tipio gwastraff o byllau glo gweithredol, yn ogystal â mwyngloddiau a chwareli sy'n gysylltiedig â chloddio mwynau eraill. Er bod Rhan 2 yn darparu ar gyfer domennydd anweithredol, ystyriwyd bod tomennydd o'r fath yn broblem lai.
3. Yng Nghymru heddiw, mae bron pob tomen lo, cyfanswm o bron i 2,500, yn segur. Mae Rhan 2 Deddf 1969 yn dal mewn grym, ond nid yw bellach yn darparu fframwaith rheoli effeithiol ar gyfer tomennydd glo anweithredol yn yr unfed ganrif ar hugain.
4. Ym mis Chwefror 2020, achosodd lefelau digynsail o law yn Ne Cymru lithriad glo arall, pan lithrodd tua 60,000 tonnall o wastraff tomen lo i lawr ochr bryn Llanwonno yn Nhyllorstown yn y Rhondda. Yn ffodus, ni ddinistriwyd unrhyw gartrefi ac ni cholwyd bywydau. Er hynny, roedd y llithriad wedi cau'r afon, a chladdu prif bibell ddŵr a thorri carthffos.
5. Nid yw'r mwyafrif helaeth o domennydd anweithredol yn beryglus. Gellir cadw llawer ohonynt yn ddiogel drwy gynnal a chadw system ddraenio'r domen, boed hynny yn naturiol neu wedi ei beiriannu, gan fod draenio priodol yn atal y gwastraff rhag dirlenwi a mynd yn ansefydlog. Mae rhai yn debygol o fod angen mwy o waith sylweddol. Yn syth ar ôl y llithriad yn Nhyllorstown, sefydlodd Llywodraeth Cymru raglen gwaith diogelwch tomennydd glo i'w chyflawni gan y Tasglu Diogelwch Tomennydd Glo. Bwriad hyn oedd rhoi sylw i hen domennydd pyllau glo Cymru a sicrhau bod tomennydd ledled Cymru yn cael eu rheoli'n ddiogel ac yn effeithiol. Mae gwaith diogelwch brys wedi cynnwys casglu data ar yr holl domennydd, gan gynnwys lleoliad, categori risg a math o berchnogaeth, ac archwiliadau ar droed o'r holl domennydd risg uwch. Roedd yr archwiliadau'n nodi'r gwaith cynnal a chadw ac adfer sydd ei angen, gan argymhell amserlenni ar gyfer cwblhau'r gwaith.
6. Fel rhan o'i ymateb i argyfwng Tylorstown, gofynnodd Llywodraeth Cymru i Gomisiwn y Gyfraith gynnal adolygiad annibynnol o ddeddfwriaeth diogelwch tomennydd glo a gwneud argymhellion ar gyfer ei diwygio. Roedd ein cylch gorchwyl yn gofyn i ni werthuso'r ddeddfwriaeth bresennol ac ystyried opsiynau ar gyfer deddfwriaeth newydd. Gofynnwyd i ni ddatblygu system reoleiddio gydnerth, integredig a ddiogelwyd i'r dyfodol ar gyfer adnabod, cofnodi, archwilio a chynnal tomennydd glo drwy gydol eu hoes, gan nodi set o

ddyletswyddau trosfwaol a dull unffurf o asesu risg. Mae'r ffordd y byddai'r drefn reoleiddio newydd yn cael ei hariannu y tu allan i'n cylch gorchwyl. Dechreuodd ein prosiect yn ffurfiol ar 2 Tachwedd 2020.

EIN HYMGYNGHORIAD A'N HADRODDIAD

7. Roedd ein papur ymgynghori, a gyhoeddwyd ar 9 Mehefin 2021, yn adolygu cyfraith diogelwch tomennydd glo a'r problemau a wynebwyd wrth reoli tomennydd anweithredol ar hyn o bryd. Dangosodd ein hymchwil cychwynnol nifer o ddiffygion yn y fframwaith cyfreithiol presennol. Roedd Deddf 1969 yn rhoi'r cyfrifoldeb dros domennydd anweithredol i awdurdodau lleol ond dim ond pwerau ymyrryd cyfyngedig a roddid iddynt, wedi'u cyfyngu i sefyllfaoedd lle'r oedd risg bresennol i'r cyhoedd oherwydd bod tomen wedi mynd yn ansefydlog. Roedd ei fecanweithiau ar gyfer mynnu bod perchnogion yn gwneud gwaith adfer yn drwsogl ac yn cymryd llawer o amser. Yr oedd y dewis arall a ddarparai, sef i'r awdurdod lleol wneud y gwaith a chodi tâl ar y perchennog, hefyd yn anhylaw. Mae pwerau darniog ledled awdurdodau lleol wedi arwain at safonau diogelwch a dosbarthiad risg anghyson.
8. Canfuom fylchau hefyd yn y ddarpariaeth a wnaed gan Ddeddf 1969. Nid oedd yn creu dyletswydd gyffredinol i sicrhau diogelwch tomennydd glo, nac yn darparu pŵer i fynnu na gwneud gwaith cynnal a chadw ataliol er mwyn atal tomen rhag dod yn berygl. Nid oedd yn cynnwys peryglon ar wahân i ansefydlogrwydd. Nid oedd unrhyw bwynt cyfrifoldeb canolog ac felly nid oedd unrhyw fecanwaith gyffredinol i flaenoriaethu tomennydd ar sail risg.
9. Roedd anawsterau eraill nad oeddent yn deillio o ddarpariaethau Deddf 1969, ond a effeithiodd ar ei gweithrediad. Roedd colli arbenigedd o ganlyniad i roi'r gorau i gloddio glo i bob pwrpas yng Nghymru, ynghyd â chyfyngiadau ar adnoddau, yn cyfyngu ar allu awdurdodau lleol i arfer eu pwerau. Roedd y gwaith diogelu tomennydd clodwiw a pharhaus a wnaed yn y degawdau yn dilyn trychineb Aberfan yn 1966, yn enwedig y Rhaglen Adfer Tir, wedi dod i ben erbyn 2012.
10. Edrychwyd ar y rhesymau pam fod y diffygion hyn wedi dod yn fwy arwyddocaol dan yr amgylchiadau presennol. Mae bron pob un o'r pyllau glo a oedd yn weithredol ar yr adeg pan basiwyd Deddf 1969 wedi cau, ac mae eu tomennydd wedi symud i'r categori gweddilliol a lywodraethir gan Ran 2 y Ddeddf. Mae tua 65% o'r rhain mewn perchnogaeth breifat, sy'n eiddo i dirfeddianwyr sydd, yn gyffredinol, heb unrhyw gysylltiad â'r diwydiant mwyngloddio, heb unrhyw fudd personol nac economaidd mewn cynnal tomennydd, nac yn meddu ar unrhyw sgil na gwybodaeth am eu gofal. Ar ben hynny, mae glawiad wedi cynyddu'n sylweddol oherwydd newid yn yr hinsawdd. Mae hyn yn cynyddu'r risg o ansefydlogrwydd, yn enwedig os na roddir sylw i faterion draenio sy'n effeithio ar domen.
11. Daethom i'r casgliad dros dro nad oedd y drefn a grëwyd gan Ddeddf 1969 yn ddigonol mwyach a bod angen cyfundrefn reoleiddio newydd yn ei lle. Gallai trefn newydd hefyd fynd i'r afael â phroblemau eraill nad ydynt yn deillio o'r Ddeddf ei hun, drwy ddarparu arbedion maint a mynd i'r afael â'r prinder sgiliau arbenigol.
12. Roeddem wedi nodi dwy egwyddor a ddylai, yn ein barn ni, fod yn sail i'r gwaith o'i adeiladu: cysondeb dull ac atal niwed drwy ddull rhagweithiol yn hytrach nag adweithiol. Rydym yn credu bod yr egwyddorion yma yn alinio'n dda â'r egwyddor datblygu gynaliadwy a nodir yn Neddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 a'r gofyniad yn Neddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 i weithredu'n unol â'r egwyddor hon.

13. Roeddem wedi cyflwyno nifer o gynigion dros dro ar gyfer y drefn reoleiddio newydd. Roedd cwestiynau ein hymgyngghoriad yn gofyn am farn ar y cynigion hyn. Roeddem hefyd wedi gofyn nifer o gwestiynau agored lle nad oeddem yn ddigon siŵr beth oedd y dull a oedd yn cael ei ffafrio gennym i wneud cynnig dros dro.
14. Ar ôl cyhoeddi'r papur ymgynghori, fe wnaethom gynnal cyfres o ddigwyddiadau ymgynghori. Derbynasom 69 o ymatebion i'n hymgyngghoriad. Mae'r holl ymatebion, ac eithrio'r rhai y gofynnwyd am gyfrinachedd iddynt, a'n dadansoddiad o'r ymgynghoriad ar gael ar wefan Comisiwn y Gyfraith.
15. Mae ein hadroddiad yn cyflwyno'r ymatebion i'r ymgynghoriad ac yn nodi ein hargymhellion ar gyfer fframwaith rheoleiddio newydd. Rydym yn darparu diagram, a atgynhychir ar ddiwedd y crynodeb hwn, i ddangos sut rydym yn rhagweld y bydd y fframwaith rheoleiddio newydd yn gweithio.

TOMENNYDD SY'N GYSYLLTIEDIG Â MWYNGLODDIAU GWEITHREDOL

16. Roedd rhanddeiliaid wedi dweud wrthym yn ystod gam cyn-ymgyngghori ein prosiect fod y drefn reoleiddio bresennol ar gyfer tomennydd sy'n gysylltiedig â mwyngloddiau gweithredol, o dan Reoliadau Chwareli 1999 a Rheoliadau Mwyngloddiau 2014, yn gynhwysfawr ac yn ddigonol. Yn ein papur ymgynghori, nodwyd bod meysydd pryder yn ymwneud â chydymffurfio ag amodau sy'n llywodraethu cau mwyngloddiau ac adfer tomennydd, ond roedd y rhain yn ymwneud â gweithredu'r rheolaethau sydd ar gael yn hytrach na'r fframwaith cyfreithiol presennol. Ychydig iawn o domennydd o'r fath sydd ar ôl yng Nghymru hefyd.
17. Mae'r drefn ar gyfer tomennydd sy'n gysylltiedig â mwyngloddiau a chwareli gweithredol wedi'i chynllunio ar gyfer tomennydd sydd dal o dan reolaeth gweithredwr mwyngloddiau. Y farn dros dro a fynegwyd yn ein papur ymgynghori oedd bod tomennydd anweithredol yn dal i fod angen cyfundrefn ar wahân sydd wedi ei theilwra i amgylchiadau tomennydd nad ydynt ar y cyfan ar dir sydd yn eiddo i neu na reolir gan gorff sydd ag arbenigedd mwyngloddio nac amgylcheddol. Gwnaethom gynnig dros dro na ddylid newid y drefn reoleiddio bresennol ar gyfer tomennydd gweithredol.
18. Roeddem hefyd wedi nodi bod Deddf 1969 yn diffinio tomen anweithredol fel tomen ar wahân i un y mae Rheoliadau Chwareli 1999 neu Reoliadau Mwyngloddiau 2014 yn berthnasol iddi. Rydym wedi cynnig dros dro y dylid, ar hyn o bryd, mynegi nad yw'r ddeddfwriaeth newydd yn berthnasol i domennydd y mae'r Rheoliadau Chwareli neu'r Rheoliadau Mwyngloddiau yn berthnasol iddynt.
19. Roedd bron pob un o'r ymatebwyr yn cefnogi ein cynigion dros dro, ac rydym yn argymhell yn unol â hynny na ddylid newid y drefn reoleiddio bresennol ar gyfer tomennydd sy'n gysylltiedig â mwyngloddiau gweithredol ac na ddylai unrhyw ddeddfwriaeth newydd fod yn berthnasol i domen y mae Rheoliadau Chwareli 1999 neu Reoliadau Mwyngloddiau 2014 yn berthnasol iddi.

AWDURDOD GORUCHWYLIO AR GYFER TOMENNYDD ANWEITHREDOL

20. Mae Pennod 2 ein hadroddiad yn gwerthuso ymatebion i'n cynnig dros dro ar gyfer un awdurdod goruchwyllo. Yn ein papur ymgynghori, disgrifiwyd y dyraniad cyfrifoldeb am domennydd anweithredol i awdurdodau lleol o dan Ran 2 Deddf 1969. Buom yn trafod y

problemau gyda gweithredu'r drefn y rhoddwyd gwybod i ni amdani gan randdeiliaid profiadol, gan gynnwys awdurdodau lleol. Roedd y rhain yn cynnwys colli sgiliau arbenigol dros y degawdau diwethaf, straen difrifol ar adnoddau awdurdodau lleol, dosbarthiad anwastad o domennydd ledled Cymru a oedd yn rhoi baich anghymesur ar rai awdurdodau lleol, a set o bwerau statudol a ddaeth i rym dim ond ar ôl i domen fod yn ansefydlog. Effaith net y cyfyngiadau hyn oedd cyfyngu ar allu awdurdodau lleol i weithredu'n rhagweithiol yn hytrach nag yn adweithiol wrth sicrhau diogelwch tomennydd, ac atal cysondeb. Roedd hyn yn awgrymu bod angen un corff goruchwyllo gyda chyfrifoldeb dros ddiogelwch tomennydd a mwy o bwerau. Gallai un corff fonitro pob tomen anweithredol, gan gynnig dull unfurf o asesu risg, blaenoriaethu dyrannu adnoddau yn ôl risg, a sicrhau cydymffurfiaeth â gofynion rheoleiddio i safon gyson ledled Cymru.

21. Roedd dros 90% o'r ymatebwyr yn cytuno â'n cynnig, er bod pryderon wedi'u mynegi am gyllid. Roedd yr ymatebwyr wedi'u rhannu'n weddol gyfartal ynghylch a ddylai'r awdurdod goruchwyllo fod yn gorff newydd neu'n gorff sy'n bodoli eisoes, gyda mwyafrif bach o blaid corff newydd. Pe bai corff newydd yn cael ei sefydlu, roedd mwyafrif bach o blaid corff cyhoeddus canolog. Roedd lleiafrif o blaid cydbwyllgor canolog o awdurdodau lleol; roedd awgrymiadau eraill yn cynnwys dull gweithredu rhanbarthol yng Nghymru neu gorff ar gyfer y DU gyfan. Yn ein barn ni, y ddadl gryfaf oedd un o blaid corff canolog newydd i Gymru.
22. Ymysg y cyrff presennol, yr Awdurdod Glo oedd â'r gefnogaeth fwyaf. Ond ni fyddai dyletswyddau arfaethedig yr awdurdod goruchwyllo newydd yn cydweddu'n dda â strwythur statudol yr Awdurdod Glo. Yn ogystal, mae'r Awdurdod Glo yn "awdurdod a gedwir" sy'n atebol i un o adrannau Llywodraeth y DU, ac mae yna faterion sy'n ymwneud â chymhwysedd y Senedd o ran ychwanegu at ei swyddogaethau. Un o'r cystadleuwyr eraill fyddai Cyfoeth Naturiol Cymru, ond mae ei swyddogaethau presennol - yn bennaf i reoli adnoddau naturiol ac i ddiogelu'r amgylchedd - ychydig yn wahanol i'r rôl y byddai angen i awdurdod goruchwyllo ei chwarae i sicrhau diogelwch tomennydd glo. Gallai isadran Cyfoeth Naturiol Cymru newydd fod yn opsiwn ymarferol; rydym yn gadael hyn i Lywodraeth Cymru ei ystyried.
23. Gwelwn fod creu cydbwyllgor corfforaethol yn ddamcaniaethol bosibl ond deugn i'r casgliad y byddai'r camau deddfwriaethol sydd eu hangen i sefydlu pwyllgor o'r fath ym maes diogelwch tomennydd glo yn feichus. Rydym yn becsu y gallai dull rhanbarthol arwain at densiynau ac anghydraddoldebau oherwydd y dosbarthiad anwastad o domennydd glo ledled Cymru, a gallai ystyriaethau polisi llywodraeth leol amharu ar ddatblygu strategaeth gyson ar gyfer diogelwch tomennydd.
24. Rydym yn argymhell y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod yn gorff newydd, ac y dylai fod yn gorff cyhoeddus canolog.
25. Aeth ein papur ymgynghoriad ymlaen i ystyried a ddylai cyfrifoldeb yr awdurdod goruchwyllo dros sicrhau diogelwch tomennydd anweithredol gael ei ddiffinio fel dyletswydd gyffredinol neu ei gyfyngu i beryglon penodol fel ansefydlogrwydd. Roedd mwyafrif sylweddol o'r ymatebwyr yn cefnogi ein cynnig ar gyfer dyletswydd diogelwch cyffredinol. Y consensws oedd mai dyletswydd gyffredinol oedd y ffordd orau o sicrhau bod tomennydd anweithredol yn ddiogel. Rydym yn argymhell y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod yn ddarostyngedig i ddyletswydd gyffredinol i gyflawni ei swyddogaethau er mwyn sicrhau diogelwch tomennydd glo, heb gyfyngu ar risgiau penodol.

COFRESTR TOMENNYDD

26. Mae Pennod 3 yn ystyried ein cynnig dros dro mai un o ddyletswyddau'r awdurdod goruchwyllo ddylai fod i lunio a chynnal cofrestr ganolog o domennydd sy'n darparu gwybodaeth am bob tomen. Byddai hyn yn defnyddio'r gwaith sydd eisoes wedi'i wneud gan Lywodraeth Cymru ers llythriad Tylorstown tuag at lunio cronfa ddata canolog o'r holl domennydd glo. Ein barn ni oedd bod hwn yn gam cyntaf hanfodol ar gyfer datblygu'r gwaith o reoli tomennydd yn yr hirdymor.
27. Roedd dros 90% o'r ymatebwyr yn cytuno â'n cynnig am gofrestr tomennydd. Roedd yr ymatebwyr yn cydnabod bod angen data cywir a chyson fel rhagflaenydd i reoli risg yn effeithiol. Roeddent hefyd yn tynnu sylw at fanteision megis hwylustod diweddarau a mynediad at wybodaeth am leoliad, risg a rheoli. Pwysleisiwyd hefyd yr angen am ddyletswydd i adolygu a diweddarau. Yn unol â hynny, rydym yn cynnig y dylai'r awdurdod goruchwyllo lunio a chynnal cofrestr tomennydd canolog.

Cynnwys y gofrestr

28. Er mwyn sicrhau bod y wybodaeth ar y gofrestr wedi'i safoni, gwnaethom gynnig dros dro y dylai cynnwys y gofrestr tomennydd gael ei ragnodi drwy offeryn statudol. Roedd mwyafrif helaeth yr ymatebwyr yn cytuno, gan dynnu sylw at fanteision eglurder a chysondeb. Rhybuddiodd rhai y byddai'n bwysig cadw hyblygrwydd gan y gallai'r hyn sydd ei angen esblygu dros amser. Pwysleisiodd ymatebwyr hefyd yr angen i ystyried cyngor arbenigol.
29. Mae'n bwysig sicrhau nad yw'r gofrestr yn mynd yn anhylaw. O ystyried ein barn, a nodir isod, y dylai'r gofrestr fod ar gael i'r cyhoedd, rydym yn dod i'r casgliad y dylai gynnwys gwybodaeth sylfaenol am lefelau risg a rheoli diogelwch er mwyn rhoi sicrwydd i'r cyhoedd yr ymdrinnir â pheryglon. Rydym yn awgrymu y dylai'r wybodaeth ar y gofrestr gynnwys lleoliad, dosbarthiad risg a mesurau rheoli pob tomen, gan gynnwys a oes unrhyw gytundebau neu orchmynion wedi cael eu gwneud o dan y pwerau newydd rydym yn eu hargymell. Rydym yn rhagweld y byddai'r offeryn statudol yn nodi'r wybodaeth sylfaenol y mae'n rhaid ei chadw ar y gofrestr, ac y dylai gynnwys gofyniad i ddiweddarau'r cynnwys.
30. Rydym yn dod i'r casgliad na ddylai cynnwys y gofrestr tomennydd gynnwys perchnogaeth y tir y mae'r domen wedi'i lleoli arno. Mae'r wybodaeth hon ar gael yn gyffredinol o'r gofrestr sydd ar gael i'r cyhoedd ac sy'n cael ei chadw gan Gofrestrfa Tir EM; byddai ei dyblygu ar y gofrestr tomennydd yn golygu gwaith ychwanegol diangen i'r awdurdod goruchwyllo a thirfeddianwyr.

Cofnodi tomen ar y gofrestr

31. Gwnaethom gynnig dros dro y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod o dan ddyletswydd i gynnwys ar y gofrestr unrhyw domen y mae'n ymwybodol ohono. Wnaethom hefyd cynnig y dylid cael hawl i apelio yn erbyn cynnwys tomen ar y gofrestr lle'r oedd amheuaeth ynghylch perchnogaeth neu ddynodi'r tir fel tomen. Yr oedd cefnogaeth gref i elfen gyntaf ein cynnig, a oedd yn cael ei weld fel ffordd o sicrhau bod y gofrestr yn gynhwysfawr. Cafodd hawl i apelio hefyd ei chymeradwyo er budd tegwch, oherwydd gallai nodi tir fel tir sy'n cynnwys tomen arwain at rwymedigaethau. Awgrymodd rhai ymatebwyr resymau ychwanegol dros apelio yng nghyswllt cynnwys y gofrestr, ond rydym wedi dod i'r casgliad nad oes angen y rhain ac y gallai arwain at anghydfodau diangen ynghylch materion sy'n ymwneud â manylion technegol. Mae ein casgliad does yna dim angen i'r gofrestr cynnwys manylion

perchnogaeth yn gwaredu'r angen ar gyfer apêl yn erbyn y cynnwys gwallus o rywun fel perchennog.

32. Rydym yn argymhell y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod o dan ddyletswydd i gynnwys ar y gofrestr unrhyw domen y mae'n ymwybodol ohoni. Rydym hefyd yn argymhell y dylai perchennog neu feddiannydd tir a nodir yn y gofrestr fel tir sy'n cynnwys tomen gael hawl i apelio ar y sail nad yw'r tir mewn gwirionedd yn cynnwys tomen. Rydym yn argymhell na ddylid caniatáu i arfer yr hawl i apelio er mwyn gohirio gwaith brys.

Dyletswydd i hysbysu'r awdurdod goruchwyllo o fodolaeth tomen

33. Roedd ein papur ymgynghori yn ystyried y posibilrwydd y gallai ambell domen nad oedd yn hysbys o'r blaen ddod i'r amlwg. Gofynnwyd cwestiwn agored ynghylch a ddylid gosod dyletswydd i hysbysu'r awdurdod goruchwyllo ynghylch bodolaeth tomen ar dirfeddianwyr pan fônt yn ymwybodol o domen nad yw eisoes ar y gofrestr. Roeddem yn cydnabod, er mwyn bod yn ystyrlon, y byddai'n rhaid i'r ddyletswydd gael ei hategu gan sancsiwn am dorri amodau, fel dirwy.
34. Roedd mwyafrif helaeth o'r ymatebwyr o blaid gosod dyletswydd ar dirfeddianwyr i hysbysu'r awdurdod goruchwyllo bod tomen yn bodoli, er y mynegwyd rhai amheuan. Roedd rhai yn cwestiynu cymhwysedd perchnogion tir i adnabod tomen heb arbenigedd technegol, ac yn gweld bod angen eithrio tomennydd o dan faint penodol. Mynegodd eraill anawsterau o ran gorfodi.
35. O ystyried y gwaith helaeth a thrylwyr sydd wedi'i wneud eisoes i nodi a mapio tomennydd glo, rydym yn cydnabod mai anaml iawn y bydd y ddyletswydd yn codi, os o gwbl, ond credwn ei bod yn bwysig darparu ar gyfer y sefyllfa hon. Soniodd un ymatebydd am y problemau a allai godi, yn absenoldeb dyletswydd i hysbysu, lle'r oedd gwaith paratoi ar gyfer adeiladu ystâd dai wedi datgelu deunydd tomen o dan yr wyneb; byddai gofyniad i roi gwybod am y darganfyddiad yn darparu diogelwch pwysig i ddarpar brynwyr. Rydym wedi dod i'r casgliad ddylai'r ddyletswydd ond fod yn berthnasol i berson sydd â'r lefel o gyfrifoldeb dros y tir sy'n cael ei gynodi gan berchnogaeth yr ystâd rydd-ddaliadol neu brydles o fwy na saith mlynedd. Ni ddylai'r ddyletswydd godi oni bai fod gan y person sail resymol dros gredu bod y tir yn cynnwys tomen. Dylai torri'r ddyletswydd fod yn drosedd diannod, y gellir ei chosbi â dirwy.

Mynediad cyhoeddus i'r gofrestr

36. Gofynnwyd am farn ynghylch a ddylai cynnwys y gofrestr tomennydd fod ar gael i'r cyhoedd, yn unol â'r egwyddor gyffredinol o gydweithredu, sy'n mynnu bod y cyhoedd yn cymryd rhan ac yn cyfranogi, sydd wedi'i chynnwys yn neddfwriaeth Cymru. Roedd ein papur ymgynghori yn cydnabod y risg y gallai gwybodaeth ar y gofrestr gael effaith niweidiol ar brisiau eiddo a chost yswiriant, ond roeddem yn credu y dylai'r rheini sy'n ystyried delio ag eiddo allu darganfod y sefyllfa o gofrestr gyhoeddus. Roeddem yn pwysleisio mai pwrpas trefn reoleiddio newydd fyddai lleihau'r risg drwy ofynion diogelwch manwl. Dylai'r ffaith bod risgiau'n cael sylw liniaru unrhyw effaith ataliol pe bai tir yn cael ei nodi'n gyhoeddus fel tir sy'n cynnwys tomen.
37. Roedd wyth deg un y cant o'r ymatebwyr yn cytuno y dylai'r wybodaeth ar y gofrestr tomennydd fod ar gael i'r cyhoedd. Roedd y rhan fwyaf yn dibynnu ar yr angen i hyrwyddo ymddiriedaeth, atebolrwydd a thryloywder y cyhoedd. Nodwyd tebygrwydd â mathau eraill o gofrestrau, fel y rheini sy'n ymwneud â thir halogedig, sy'n agored i'r cyhoedd. Yr oedd y rhai

a oedd yn anghytuno â mynediad cyhoeddus yn mynegi'r perygl o effaith ar brisiau eiddo a phryderon ynghylch achosi braw diangen i'r cyhoedd. Nodwyd bod rhai categorïau o wybodaeth, fel gwybodaeth sy'n sensitif i ddiogelwch, angen eu heithrio o'r gofrestr. Nododd ymatebwyr hefyd bwysigrwydd ymestyn chwiliadau trawsgludo i gynnwys chwilio'r gofrestr tomennydd.

38. Rydym yn cydnabod pryderon am falltod, ond credwn ei bod yn bwysig gosod y rhain yn eu cyd-destun. Pwrpas y fframwaith rheoleiddio newydd, gan gynnwys y gofrestr tomennydd, yw lleihau'r risg drwy ragnodi'n fanwl y gofynion ar gyfer archwilio, cynnal a chadw ac adfer. Dylai gwybodaeth sydd ar gael i'r cyhoedd am y mesurau rheoli sydd ar waith roi sicrwydd.
39. Rydym yn dod i'r casgliad y dylai'r gofrestr fod ar gael i'r cyhoedd, ac y dylai'r wybodaeth arni fod yn syml, yn ffeithiol ac yn hygyrch i'r rhai nad ydynt yn arbenigwyr. Gallai hyn gynnwys crynodebau o adroddiadau archwilio, er enghraifft, yn hytrach na'r adroddiad cyfan. Rydym yn cytuno y bydd angen eithrio rhywfaint o wybodaeth sensitif.

ARCHWILIO TOMENNYDD, ASESIDAU RISG, CYNLLUNIAU RHEOLI TOMENNYDD A DOSBARTIADAU RISG

40. Mae Pennod 4 yr adroddiad yn ystyried ein dyletswydd arfaethedig i archwilio pob tomen anweithredol gyda golwg ar gwblhau asesiad risg, paratoi cynllun rheoli tomennydd ac aseinio dosbarthiad risg. Mae hefyd yn edrych ar ddulliau o ddsbarthu risg.

Archwilio tomennydd

41. Roedd ein papur ymgynghori yn egluro mai un o'r prif broblemau gyda Deddf 1969 oedd diffyg dyletswydd gyffredinol i archwilio pob tomen. Seiliwyd y Ddeddf ar y farn bod tomennydd anweithredol yn broblem weddilliol, eu bod yn llai tebygol o fod yn beryglus, ac y gallai awdurdodau lleol ddelio ag unrhyw broblemau ansefydlogrwydd. Mae'r mecanwaith a ddarparwyd gan y Ddeddf i ddiogelu'r cyhoedd wedi'i gyfyngu i bŵer gan awdurdodau lleol i gael gwybodaeth ac i fynd ar dir i gynnal profion archwiliadol i benderfynu a yw tomen anweithredol "yn sefydlog ac a yw unrhyw ansefydlogrwydd yn beryglus neu'n debygol o fod yn beryglus i aelodau o'r cyhoedd".
42. Yr oedd awdurdodau lleol wedi dweud wrthym eu bod am gael mwy o eglurder ynghylch eu pwerau i fynd ar y safle i gynnal archwiliad. Nid oeddent am gael eu clymu i'r angen i gyfiawnhau eu hymyriad oherwydd perygl tybiedig i'r cyhoedd. Roeddent hefyd am i'r ddyletswydd gael ei hategu gan ddull safonol o ddsbarthu risg. Gellid cefnogi proses archwilio safonol drwy ddefnyddio un fformat adrodd a safonau hyfforddi unffurf ar gyfer archwilwyr.
43. Roeddem yn cynnig dros dro y dylai'r awdurdod goruchwyllo, ar ddechrau ein cynllun newydd, fod â dyletswydd i archwilio'r holl domennydd a roddwyd ar y gofrestr, ac eithrio pan oedd o'r farn bod archwiliad digon diweddar a thrylwyr wedi'i gynnal. Bwriad yr amod hwn oedd galluogi'r awdurdod goruchwyllo i fanteisio ar y gwaith a wnaed eisoes cyn ei sefydlu. Awgrymem hefyd y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod â'r pŵer i ddirprwyo'r swyddogaeth archwilio i gyrff eraill sydd â chymwysterau priodol os nad oedd nifer yr archwiliadau gofynnol o fewn amser penodol yn ymarferol.
44. Roedd naw deg y cant o'r ymatebwyr yn cytuno â'n cynnig. Roedd llawer o'r ymatebion yn tynnu sylw at y cyfraniad y byddai hyn yn ei wneud at hyder y cyhoedd mewn diogelwch

tomennydd. Pe bai'n cael ei gynnal i safon gyson, byddai archwiliadau cychwynnol yn darparu llinell sylfaen gyson ac o ansawdd uchel, gan ganiatáu i benderfyniadau priodol gael eu gwneud ynghylch rheoli tomennydd yn y dyfodol, a darparu man cyfeirio ar gyfer adolygu archwiliadau yn y dyfodol. Cyfeiriodd rhai ymatebwyr at faint y dasg o archwilio 2,456 o domennydd ac awgrymodd, gan ddefnyddio'r data a gasglwyd eisoes ers mis Chwefror 2020, y dylid rhoi blaenoriaeth i archwiliadau o domennydd risg uwch. Codwyd cwestiynau ynghylch pwy ddylai gynnal yr archwiliadau.

45. Rydym yn cytuno ei bod yn hanfodol safoni'r dull archwilio, er mai mater technegol yw cynnwys yr archwiliad ac nid mater i ni benderfynu arno. Gall y gofynion a ddefnyddir fod yn wahanol yn ôl y math o domen. Mae'r dull safonol o gynnal archwiliad tomennydd risg uchel yn debygol o fod yn llawer mwy cymhleth na phroses fwy generig ar gyfer tomennydd risg is. Bydd blaenoriaethu archwiliadau'n hollbwysig. Credwn mai'r awdurdod goruchwylio ddylai benderfynu ar y drefn flaenoriaeth.
46. Rydym yn cytuno y dylid defnyddio cofnodion hanesyddol lle bo rhai ar gael ac yn berthnasol. Bydd yn bwysig i awdurdodau megis yr Awdurdod Glo ac awdurdodau lleol rannu cofnodion o'u harchifau gyda'r awdurdod newydd. Credwn hefyd ei bod yn bwysig bod perchnogion tomennydd yn rhannu unrhyw ddogfennau sydd yn eu meddiant adeg yr arolygiad cyntaf ar ôl cofrestru, os nad ydynt eisoes ym meddiant yr awdurdod goruchwylio.
47. Rydym yn rhagweld y bydd dyletswydd ar yr awdurdod goruchwylio i "drefnu" yr archwiliadau. Byddai hyn yn cynnwys pŵer i ddirprwyo'r archwiliadau i eraill ar yr amod bod gan y rhai sy'n archwilio arbenigedd priodol a bod dull gweithredu cyson yn cael ei gynnal. Gallai hyn gynnwys dirprwyo'r gwaith o archwilio'r tomennydd risg isaf i perchnogion tomennydd, gan gynnwys perchnogion preifat, ar yr amod eu bod yn cyflogi arbenigwr cymeradwy i wneud y gwaith a'i gwblhau o fewn cyfnod penodedig. Gallai'r dull hwn roi'r hyblygrwydd sydd ei angen ar yr awdurdod i flaenoriaethu gwaith ar domennydd risg uwch tra'n sicrhau bod tomennydd risg is yn cael eu harchwilio cyn gynted â phosibl.
48. Yn unol â hynny, rydym yn cynnig y dylai fod yn ddyletswydd ar yr awdurdod goruchwylio i drefnu archwiliad cychwynnol o bob tomen oni bai ei fod yn ystyried bod archwiliad digon diweddar a thrwyadl wedi cael ei gynnal. Er mwyn gwella ansawdd yr archwilio, ac effeithlonrwydd y gwaith, rydym yn argymhell y dylai perchnogion a deiliaid fod o dan ddyletswydd i ddarparu unrhyw ddogfennau perthnasol sy'n ymwneud â'r domen neu â'r tir y mae wedi'i lleoli arno.

Asesiadau risg, cynlluniau rheoli tomennydd a dosbarthu risg

49. Yn ein papur ymgynghori, roeddem yn rhagweld mai pwrpas yr archwiliad cychwynnol fyddai cynnal asesiad risg ar gyfer y domen a chynllunio cynllun rheoli tomen. Byddai'r asesiad risg yn seiliedig ar broffil ffisegol y domen a'r derbynyddion y byddai hyn yn effeithio arnynt pe bai'r domen yn methu, fel y byddai tebygolrwydd a chanlyniadau'r methiant yn cael eu hystyried. Roeddem yn awgrymu y gallai data gynnwys ffactorau sy'n ymwneud ag amrywiaeth o beryglon yn hytrach na dim ond sefydlogrwydd. Byddai'r cynllun rheoli tomen yn cynnwys manylbau fel pa mor aml y cynhelir yr archwiliad, y gwaith cynnal a chadw a'r gwaith adfer sy'n ofynnol ac amserlen ar gyfer unrhyw waith sydd i'w gwblhau. Gellid cyfyngu'r gwaith sydd ei angen i fân faterion cynnal a chadw neu ymdrin â gwaith adfer cymhleth.

50. Rydym yn cynnig dros dro y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod o dan ddyletswydd i drefnu bod asesiad risg a chynllun rheoli tomennydd yn cael eu llunio ar gyfer unrhyw domen sydd wedi'i chynnwys ar y gofrestr tomennydd, ac y dylai fod pŵer gan Weinidogion Cymru i ragnodi'r materion sydd i'w cynnwys mewn offeryn statudol.
51. Roedd dros 80% o'r ymatebwyr yn cefnogi ein cynnig. Credai llawer y byddai goruchwyllo asesiadau risg a chynlluniau rheoli tomennydd gan yr awdurdod goruchwyllo yn sicrhau bod asesiadau risg a chynlluniau rheoli yn seiliedig ar fethodoleg gyson a gwybodaeth o ansawdd uchel. Codwyd pryderon unwaith eto ynghylch yr angen i flaenoriaethu tomennydd risg uwch. Cafwyd trafodaeth ynghylch pwy ddylai fod yn gyfrifol am gynnal yr asesiad risg a llunio'r cynllun rheoli tomennydd. Mewn rhai achosion, credwyd bod cynlluniau grŵp ar gyfer clystyrau o domennydd a oedd yn codi materion diogelwch cysylltiedig yn fwy addas na chynlluniau tomennydd unigol.
52. Roedd ymatebwyr hefyd yn cytuno i raddau helaeth y dylai'r materion sydd i'w cynnwys yn yr asesiad risg a'r cynllun rheoli tomennydd gael eu rhagnodi drwy offeryn statudol. Roedden nhw'n rhannu ein barn y byddai hyn yn helpu i sicrhau dull gweithredu cyson, ar yr amod bod Llywodraeth Cymru yn ystyried barn arbenigwyr technegol wrth benderfynu ar y materion i'w cynnwys.
53. Fel yn achos archwiliadau, rydym yn cytuno bod blaenoriaethu'n hanfodol, ac y bydd yr hyn a fydd yn ofynnol ar gyfer pob tomen yn amrywio'n fawr. Yn achos tomennydd risg is, gall y cynllun fod ond ychydig yn fwy na rhestr wirio o dasgau cynnal a chadw. Credwn y dylai'r awdurdod goruchwyllo gael y pŵer i fabwysiadu dull hyblyg o ddyrannu'r cyfrifoldeb dros gyflawni'r gwaith, gan adlewyrchu lefel risg y domen. Ond dylai hyn fod yn amodol ar ofyniad i'r cynllun drafft, ynghyd â'r adroddiad archwilio a'r asesiad risg, gael ei gyflwyno i'r awdurdod i'w gymeradwyo.
54. Rydym wedi dod i'r casgliad mai'r awdurdod goruchwyllo ddylai neilltuo dosbarthiad risg. Mae'r dosbarthiadau risg yn neilltuo categorïau eang er mwyn gallu gwneud penderfyniadau ynghylch blaenoriaethau a phwy fydd yn gyfrifol am gyflawni'r gwaith a nodir yn y cynllun rheoli tomennydd. Mantais y dull hwn fyddai y gallai'r awdurdod goruchwyllo gynnal dull cyson o asesu pob tomen.
55. Rydym yn argymhell y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod o dan ddyletswydd i drefnu bod asesiad risg a chynllun rheoli tomennydd yn cael eu llunio ar gyfer unrhyw domen sydd ar y gofrestr. Rydym hefyd yn argymhell y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod o dan ddyletswydd i gymeradwyo'r cynllun rheoli tomennydd a dyrannu dosbarthiad risg i bob tomen ar sail yr adroddiad archwilio a'r asesiad risg. Rydym yn argymhell y dylai Gweinidogion Cymru gael pŵer i ragnodi'r materion y dylid eu cynnwys mewn cynllun asesu a rheoli risg drwy offeryn statudol.

Dulliau o ddsbarthu risg

56. Roedd ein papur ymgynghori yn edrych yn fyr ar y gwahanol ddulliau dosbarthu sydd wedi cael eu mabwysiadu'n hanesyddol gan awdurdodau lleol a'r system ddsbarthu dros dro a ddefnyddiwyd ers mis Chwefror 2020 yn y gwaith diogelu tomennydd glo a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru. Mae'r system dros dro hon yn rhannu tomennydd yn fras drwy gyfeirio at y risg a chanlyniadau symudiad. Gwnaethom gynnig dros dro y dylai dosbarthiad risg y domen ystyried y risg o ganlyniad i ansefydlogrwydd y domen, a chanlyniadau llithriad rwbel.

Wnaethom hefyd gofyn am farn ynghylch a ddylai'r dosbarthiad hefyd ystyried risgiau llygredd, hylosgi a lifogydd.

57. Roedd naw deg dau y cant o'r ymatebwyr yn cytuno y dylai'r dosbarthiad risg ystyried y risg o ansefydlogrwydd a chanlyniadau methiant o ran sefydlogrwydd. Nododd rhai o'r rhai a oedd yn cytuno fod risg yn seiliedig yn ei hanfod ar debygolrwydd a chanlyniadau perygl. Roedd naw deg y cant yn cytuno y dylai'r dosbarthiad risg hefyd ystyried y risg y mae'r domen yn ei achosi o ran llygredd, hylosgi neu lifogydd. Roedd rhai o'r rhai a gytunodd yn cydnabod mai'r prif risg i'w hystyried oedd ansefydlogrwydd, a bod y risgiau eraill yn debygol o gael eu diystyru'n gynnar. Er hynny, roeddent o'r farn ei bod yn bwysig eu cynnwys, yn enwedig gan fod ffactorau risg yn gallu rhyngweithio mewn ffyrdd cymhleth. Roedd y rhai a oedd yn anghytuno o'r farn nad oedd digon o dystiolaeth i gynnwys perygl o lygredd neu lifogydd neu fod y risgiau hyn wedi'u cynnwys yn ddigonol mewn deddfwriaeth arall. Mae rhai ymatebwyr sydd ag arbenigedd yn y maes hefyd yn nodi eu barn ar y dull gorau o ddsbarthu risg.
58. Er mai'r risg o ansefydlogrwydd fydd y mwyaf difrifol o'r risgiau a ystyrir, mae'n well gennym ddefnyddio agwedd ofalus a chynnwys yr holl risgiau y mae corff o gefnogaeth ar eu cyfer. Pe bai'r drefn yn cael ei hymestyn i gynnwys tomennydd nad ydynt yn domennydd glo, byddai cynnwys yr ystod ehangach hon o risgiau yn bwysicach fyth. Nid oes gennym yr arbenigedd technegol i gynnig sylwadau ar awgrymiadau ynghylch dulliau penodol o ddsbarthu risg, ond rydym yn eu cyflwyno hwy i Lywodraeth Cymru rhag ofn eu bod o gymorth wrth lunio system dosbarthu risg.
59. Rydym yn argymhell y dylai dosbarthiad risg tomennydd glo ystyried y risg o ran ansefydlogrwydd tomen a chanlyniadau methiant o'r fath, a dylem hefyd ystyried y risg y mae'r domen yn ei beri o ran llygredd, hylosgi neu lifogydd.

Canlyniadau dosbarthu: cytundebau a gorchmynion

60. Bydd angen i'r awdurdod goruchwyllo wneud penderfyniadau ynghylch sut y mae'r gwaith a nodir yn y cynllun rheoli tomennydd yn cael ei gyflawni, ar ôl cwblhau'r arolygiad, yr asesiad risg a'r cynllun rheoli tomennydd. Rydym yn rhagweld y bydd gan yr awdurdod goruchwyllo becyn o gytundebau a gorchmynion i ymgymryd â'r gwaith diogelwch tomennydd. Bydd y cytundeb neu'r gorchmyn yn nodi pwy fydd yn gyfrifol am gyflawni'r gwaith ar y domen a phwy fydd yn talu amdano. Bydd hefyd yn agored i'r awdurdod bennu lefel yr arbenigedd sydd ei angen ar gyfer y gwaith. Dylanwadir ar y dull a fabwysiedir gan yr awdurdod goruchwyllo gan lefel y risg a berir gan y domen a'r math o weithgaredd diogelwch sy'n ofynnol.

SICRHAU CYNNAL A CHADW TOMENNYDD RISG IS

61. Mae'n annhebygol y bydd y rhan fwyaf o'r tomennydd ar y gofrestr yn gofyn am waith adfer cymhleth. Dywedwyd wrthym mai'r prif broblem gyda'r grŵp hwn o domennydd yw'r angen am waith cynnal a chadw rheolaidd i atal y tomennydd rhag dod yn beryglus. Roedd ein papur ymgynghori yn egluro bod diffyg pŵer o dan Ddeddf 1969 i sicrhau bod gwaith rhagweithiol yn cael ei wneud yn fwch mawr yn y ddeddfwriaeth.
62. Ar ôl arolygu a pharatoi'r cynllun rheoli tomennydd, gwnaethom gynnig dros dro y gellid rhoi pŵer i'r awdurdod sy'n gyfrifol am y tomennydd hyn i ddod i gytundeb cynnal a chadw gyda pherchennog y domen. Roeddem yn cynnig y gallai hyn gael ei ategu gan bŵer i roi

gorchymyn cynnal a chadw tomen os bydd diffyg cydymffurfio, a phŵer gan yr awdurdod i wneud y gwaith ei hun petai'n dod i'r casgliad bod hyn yn angenrheidiol neu'n fwy cost-ffeithiol.

63. Rhagwelwyd y gallai cytundebau cynnal a chadw gymryd ymagwedd ragnodol iawn, er mwyn cynorthwyo perchnogion tomennydd gyda lefelau isel o wybodaeth am ddiogelwch tomennydd. Roeddem yn credu y gallai'r cytundebau gynnwys materion fel dyletswyddau i archwilio systemau draenio ar adegau penodedig ac ar ôl glaw trwm, cynnal a gwella systemau draenio, neu osod a gwirio cyfarpar monitro. Gallai'r cytundebau hefyd nodi'r gwaith adfer sydd ei angen a darparu amserlen ar gyfer cwblhau'r gwaith. Gan ddibynnu ar gymhlethdod y gwaith, gallai'r cytundeb nodi bod yn rhaid i'r gwaith gael ei wneud gan weithiwr proffesiynol sydd â'r cymwysterau priodol. Mewn achosion o waith cynnal a chadw sylfaenol heb sgiliau, gallai perchnogion wneud y gwaith eu hunain.
64. Gwnaethom gynnig dros dro y byddai gan yr awdurdod sy'n gyfrifol am y grŵp hwn o domennydd ddyletswydd i archwilio tomen yn amodol ar gytundeb cynnal a chadw tomen ar adegau priodol er mwyn sicrhau y cydymffurfir â'r cytundeb. Pe bai'r perchennog yn methu â chydymffurfio â'r cytundeb neu'n gwrthod ymrwymo i gytundeb, gallai'r awdurdod roi gorchymyn i'r perchennog wneud y gwaith neu ddarparu i'r awdurdod wneud y gwaith ei hun. Ac eithrio mewn argyfwng, gwnaethom gynnig dros dro y dylid rhoi hawl i'r perchennog apelio yn erbyn gorchymyn o'r fath.
65. Nid oeddem yn sicr a ddylai'r awdurdod goruchwyllo newydd neu awdurdodau lleol ysgwyddo'r cyfrifoldeb dros oruchwyllo gorchymynion a chytundebau cynnal a chadw a'r archwiliadau gofynnol. Roeddem yn cydnabod bod y gwaith yn debygol o fod yn ddwys, ac roeddem yn ymwybodol o'r rhybudd a roddwyd i ni gan awdurdodau lleol sydd â chyfrifoldebau am nifer sylweddol o domennydd na allent, heb adnoddau ychwanegol, ysgwyddo beichiau ychwanegol. Gofynasom gwestiwn agored yn gofyn am farn ar y mater.
66. Mae Pennod 5 yn edrych ar ymatebion i'r cwestiynau a ofynnwyd gennym am y system arfaethedig ar gyfer rheoli tomennydd risg is. Gan ein bod yn rhagweld mai cytundebau a gorchymynion fydd y mecanwaith i reoli gweithrediadau diogelwch tomennydd ar bob tomen, boed y rheini yn cael eu cyflawni gan y perchennog neu gan yr awdurdod goruchwyllo, fe wnaethom ymestyn ein trafodaeth lle bo hynny'n briodol i gynnwys gweithredu cytundebau a gorchymynion o'r fath i bob tomen.

Cytundebau cynnal a chadw tomennydd

67. Roedd ychydig o dan 80% o'r ymatebwyr yn cefnogi ein cynigion ar gyfer cytundebau cynnal a chadw tomennydd sy'n darparu ar gyfer cyflawni gan berchennog y gweithrediadau a nodir yn y cynllun rheoli tomennydd. Cydnabuwyd yr angen am ddull rhagweithiol i atal problemau diogelwch rhag datblygu. Mynegwyd amheuan ynghylch pwy fyddai'n talu am y gwaith, a sut i sicrhau cydymffurfiaeth. Roedd rhai o'r rhai a oedd yn anghytuno o'r farn y dylai'r awdurdod goruchwyllo gadw'r cyfrifoldeb am yr holl waith y mae angen ei wneud ar domennydd, gan gynnwys gwaith cynnal a chadw. Credai eraill y dylai perchnogion allu gwneud eu trefniadau eu hunain, gyda chytundeb yn angenrheidiol dim ond os oedd y rhain yn anfodhaol.
68. Rydym o'r farn y gallai cytundebau o'r fath ysgogi a hwyluso'r gwaith cynnal a chadw. Yn yr achosion symlaf, mae'r cytundeb yn debygol o fod yn debyg iawn i'r cynllun rheoli tomennydd a'r ffurf eithaf safonol. Gallai eu cynnwys a'r canllawiau ategol fod â swyddogaeth addysgol o ran cynyddu gwybodaeth y perchnogion. Gallai cytundebau hefyd

reoleiddio gweithgareddau neu ddatblygiadau ar y domen a allai fod yn niweidiol i ddiogelwch y domen. Rydym yn rhagweld y bydd modd gwneud cytundebau gyda pherchnogion neu feddianwyr tir sy'n cynnwys tomen. Y rheswm am hyn yw y bydd ymyriad diogelwch tomen yn effeithio'n uniongyrchol ar y person sy'n meddiannu'r tir ac efallai mai dyma'r person sydd yn y sefyllfa orau i gyflawni tasgau cynnal a chadw arferol. Rydym yn rhagweld y bydd y diffiniad o berchennog yn ddigon eang i gynnwys unrhyw berson sydd â buddiant rhydd-ddaliad neu lesddaliad yn y tir perthnasol. Am resymau sy'n cael eu trafod yn fanylach ym mhenodau 7 a 9, rydym yn gweld darpariaeth ariannol mewn perthynas â gwaith ar domennydd fel mater ar wahân i bwy sy'n ei gyflawni, a allai gynnwys amrywiaeth o bobl sydd â buddiannau yn y tir neu yn y deunydd tomen sydd wedi'i leoli arno. Lle mae sawl perchennog ar domen, gellid datblygu rhyw fath o gytundeb cynnal a chadw ar y cyd. Er cysondeb, credwn ei bod yn bwysig i'r awdurdod goruchwyllo wneud cytundebau.

69. Bydd angen mynd i'r afael â phroblemau cydymffurfio drwy sicrhau bod digon o adnoddau ar gael i gynnal archwiliadau a thrwy bwerau mynediad a gorfodi digonol. Mae'n debygol y bydd achosion lle nad yw'r perchennog yn gallu gwneud y gwaith ei hun, er enghraifft oherwydd oed neu anabledd. Efallai y bydd angen i'r cytundeb ddarparu mewn achosion o'r fath i'r awdurdod wneud y gwaith ei hun.
70. Rydym yn rhagweld y byddai cytundebau cynnal a chadw tomen yn ymdrin yn bennaf â'r tomennydd risg is hynny sy'n gofyn am waith cynnal a chadw sylfaenol neu fesurau adfer gweddol syml y mae modd i berchennog preifat eu cyflawni neu eu comisiynu. Lle bo angen gwneud gwaith adfer mwy sylweddol, gallai fod yn fwy priodol i'r cytundeb ddarparu ar gyfer comisiynu neu gyflawni gwaith gan yr awdurdod goruchwyllo, gan roi rôl i'r awdurdod o ran negodi telerau ac o ran penderfynu pwy fyddai'n gwneud y gwaith.
71. Rydym yn argymhell y dylai'r ddeddfwriaeth newydd ddarparu ar gyfer gwneud cytundebau rhwng awdurdodau a pherchnogion neu feddianwyr tir sydd wedi'i gofrestru yn y gofrestr tomennydd, gan ddarparu ar gyfer cyflawni gweithrediadau a bennir yn y cynllun rheoli tomennydd.

Monitro cydymffurfiaid â chytundebau cynnal a chadw tomennydd

72. Roedd dros 80% o'r ymatebwyr yn cytuno y dylai fod dyletswydd arolygu ar awdurdod i sicrhau ei fod yn cydymffurfio â'r cytundeb cynnal a chadw. Nododd rhai fod diffyg diddordeb economaidd parhaus yn y domen yn golygu nad oedd perchnogion yn debygol o gael cymhelliant annibynnol i gydymffurfio â'r cytundeb. Pwysleisiodd llawer yr angen i'r archwilydd fod yn annibynnol ar y perchennog.
73. Rydym yn cytuno bod yn rhaid i'r archwilydd fod yn annibynnol ar y perchennog, ac eithrio pan fo'r perchennog ei hun yn awdurdod cyhoeddus sydd ag arbenigedd angenrheidiol. Er mwyn sicrhau bod dyletswyddau archwilio yn ymarferol, credwn hefyd y dylai'r ddyletswydd i archwilio gynnwys pŵer i gcontractio archwiliadau i drydydd partion sydd â chymwysterau addas. Mae angen cofio y bydd tomennydd sy'n addas ar gyfer cytundeb cynnal a chadw yn eiddo i ystod eang o fathau o berchnogion, gan gynnwys awdurdodau lleol.
74. Rydym yn argymhell y dylai awdurdod fod o dan ddyletswydd i drefnu archwiliadau i sicrhau y cydymffurfir â chytundeb cynnal a chadw tomennydd, gyda'r pŵer i ddirprwyo archwiliadau i drydydd partion sydd â chymwysterau addas.

Gorchmynion cynnal a chadw tomennydd

75. Roedd wyth deg y cant o'r ymatebwyr yn cytuno â'n cynnig dros dro ynghylch yr amgylchiadau lle dylai awdurdod allu rhoi gorchymyn cynnal a chadw, gyda darpariaeth ar gyfer hawl i apelio yn erbyn rhoi gorchymyn. Gwnaeth llawer o awgrymiadau defnyddiol ynghylch ychwanegiadau neu amrywiadau i'r rhag-amodau arfaethedig ar gyfer gorchymyn.
76. Dadleuodd nifer fod yn rhaid gwneud darpariaeth i sicrhau nad oedd apêl yn llesteirio gwaith brys. Awgrymwyd y gellid trin gorchymyn tomen fel math o arwystl tir i ganiatáu iddo gael ei orfodi yn erbyn olynedd yn y teitl. Rydym yn cytuno na ddylai arfer hawl i apelio atal gwaith brys rhag cael ei wneud, ond rydym wedi dod i'r casgliad nad oes angen gorfodi gorchymyn tomen fel pridiant tir, gan y bydd bob amser yn bosibl i'r awdurdod goruchwyllo geisio cytundeb newydd gyda perchennog newydd, neu roi gorchymyn yn ei erbyn. Bydd cynnwys cytundebau a gorchmynion tomennydd ar y gofrestr tomennydd yn tynnu sylw darpar berchnogion newydd at yr hyn sy'n debygol o fod yn ofynnol ganddynt. Awgrymwn y dylai cytundebau a gorchmynion tomennydd gynnwys gofyniad i hysbysu'r awdurdod o newid arfaethedig mewn perchnogaeth.
77. Rydym yn argymhell y dylai awdurdod allu rhoi gorchymyn tomen yn yr amgylchiadau canlynol:
- (1) perchennog neu'r deiliad wedi methu â chydymffurfio gyda chytundeb a luniwyd a'u bod wedi derbyn hysbysiad rhesymol am y methiant hwnnw a chyfle rhesymol i'w unioni;
 - (2) cynigwyd cytundeb i'r perchennog neu'r deiliad ac mae wedi gwrthod cytundeb â thelerau addas neu wedi methu ag ymateb o fewn 42 diwrnod;
 - (3) mae'r awdurdod yn ystyried bod y gwaith a nodir yn y gorchymyn angen ei wneud ar frys, neu
 - (4) ni fu'n bosibl canfod pwy yw'r perchennog er cymryd camau penodol i geisio canfod hynny.
78. Rydym hefyd yn argymhell bod yn rhaid i'r awdurdod fod yn fodlon bod y mesurau a gynigir yn gymesur â'r amcan sydd i'w gyflawni, ac y bydd yn rhaid i'r gorchymyn naill ai ei gwneud yn ofynnol i'r perchennog neu'r meddiannydd gyflawni'r gweithrediadau neu ddarparu i'r awdurdod eu cyflawni. Rydym yn argymhell y dylai'r perchennog neu'r deiliad gael hawl i apelio yn erbyn gosod gorchymyn, ond ni ddylai arfer yr hawl i apelio gweithredu i atal gwaith sy'n angenrheidiol ar frys.

Goruchwyllo cytundebau cynnal a chadw tomennydd

79. Roedd mwyafrif helaeth o'r ymatebwyr o blaid i'r awdurdod goruchwyllo ysgwyddo'r cyfrifoldeb dros gytundebau cynnal a chadw tomennydd yn llwyr. Roedd lleiafrif bach yn ffafrio cyfrifoldeb ar yr awdurdod lleol. Roedd nifer o'r ymatebwyr yn credu y gellid rhannu'r rôl rhwng y ddau.
80. Y prif reswm dros ffafrio cyfrifoldeb ar awdurdod goruchwyllo oedd y ffafriwyd bod un corff yn ysgwyddo'r cyfrifoldeb dros yr holl domennydd anweithredol, ni waeth beth yw'r lefel risg, er mwyn cysondeb ac arbenigedd. Yr oedd rhai yn amau gallu awdurdodau lleol i ymgymryd â'r gwaith. Roedd y rheini a oedd yn ffafrio cyfrifoldeb ar awdurdodau lleol yn gweld manteision

wrth fabwysiadu dull gweithredu rhanbarthol a dibynnu ar wybodaeth leol. Roedd y rhai a gredai y gellid rhannu'r rôl yn awgrymu y gallai'r awdurdod goruchwyllo gadw goruchwylloaeth, ond y gallai'r system fod yn ddigon hyblyg i ganiatáu dirprwyo rôl i awdurdodau lleol unigol drwy gytundeb. Byddai dull safonol o ymdrin â chytundebau ar gyfer cynnal a chadw ar lefel isel yn hanfodol er mwyn sicrhau cysondeb.

81. Rydym yn cydnabod cryfder y gefnogaeth i'r awdurdod goruchwyllo ysgwyddo'r cyfrifoldeb dros gytundebau cynnal a chadw tomennydd yn llwyr. Ond credwn fod lle i effeithlonrwydd wrth rannu tasgau rhwng yr awdurdod goruchwyllo ac awdurdodau lleol. Mae'n bwysig cofio bod ein cynnig ar gyfer cytundebau cynnal a chadw yn ymwneud â thomennydd risg is. Mae angen cydbwysu'r angen am gysondeb o ran dull gweithredu, sy'n ffafrio dyrannu cyfrifoldeb i'r awdurdod goruchwyllo, yn erbyn yr arbedion effeithlonrwydd y gellid eu cael drwy gadw swyddogaethau ar lefel leol.
82. Rydym yn dod i'r casgliad y gallai'r awdurdod goruchwyllo rannu swyddogaethau'n effeithiol er mwyn gwneud y cytundebau ac er mwyn i'r awdurdodau lleol eu goruchwyllo. Fel hyn, gallai'r awdurdod goruchwyllo reoli cynnwys y cytundebau, er mwyn sicrhau nad yw arferion lleol yn amrywio. Byddai'r awdurdod lleol yn elwa o fod yn agos at y tomennydd sy'n destun cytundebau. Rydym yn gwerthfawrogi y bydd hyn yn ei gwneud yn ofynnol i'r awdurdod goruchwyllo wneud nifer fawr o gytundebau neu orchmynion, ac y bydd yn bwysig sefydlu blaenoriaethau.
83. Rydym yn argymhell mai'r awdurdod goruchwyllo ddylai fod yn gyfrifol am y pŵer i wneud cytundebau tomennydd a rhoi gorchmynion tomennydd ar gyfer tomennydd risg is, a dylai'r ddyletswydd i oruchwyllo'r cytundebau a'r gorchmynion, gan gynnwys cynnal archwiliadau, fod yn gyfrifoldeb ar awdurdodau lleol. Er mwyn helpu i gyflawni'r cyfrifoldebau hyn, rydym yn awgrymu bod yr awdurdod goruchwyllo yn cynhyrchu canllawiau manwl ar gyfer awdurdodau lleol a pherchnogion tomennydd er mwyn darparu dull cyson o ymdrin â thasgau cynnal a chadw sy'n digwydd yn aml.

BLAENORIAETHU GWAITH AR DOMENNYDD RISG UWCH

84. Mae Pennod 6 yn ystyried system o ddynodi tomennydd fel ffordd o flaenoriaethu gwaith ar domennydd risg uwch. Roedd ein papur ymgynghori'n trafod yr angen am fframwaith rheoleiddio sy'n gallu gwahaniaethu a blaenoriaethu tomennydd sydd angen ymyriad mwy trylwyr. Gwnaethom gynnig dros dro y dylai'r fframwaith rheoleiddio newydd ddarparu ar gyfer dynodi tomennydd glo gan yr awdurdod goruchwyllo pan fo'r domen yn bodloni meini prawf a ragnodir gan Weinidogion Cymru drwy offeryn statudol. Gofynnwyd hefyd am farn ynghylch beth ddylai'r meini prawf ar gyfer dynodi fod, gan awgrymu nifer o bosibiliadau. Gan ein bod yn credu bod y dynodiad yn debygol o ychwanegu at y beichiau ar y tiffeddiannwr, gwnaethom gynnig dros dro hawl i apelio yn erbyn y dynodiad.
85. Buom yn edrych ar bwy fyddai'n gyfrifol am y gwaith sydd ei angen ar domennydd dynodedig. Gwnaethom gynnig dros dro y dylai'r awdurdod goruchwyllo fel arfer fod yn gyfrifol am gyflawni'r gwaith a nodir yn y cynllun rheoli tomen ar gyfer tomen ddynodedig. Roeddem yn cydnabod, fodd bynnag, ei bod yn debygol y byddai achosion lle byddai'n well gan berchnogion tomennydd ac y byddent mewn sefyllfa well i wneud y gwaith eu hunain, er enghraifft lle'r oedd perchennog neu reolwr y domen yn awdurdod cyhoeddus. Mewn achosion o'r fath, roeddem yn ffafrio dull gweithredu dros dro a oedd yn seiliedig ar lunio cytundeb rhwng yr awdurdod goruchwyllo a perchennog y domen, wedi'i ategu gan bŵer, yn niffyg dim arall, i roi gorchymyn.

Dynodi tomennydd fel ffordd o flaenoriaethu tomennydd

86. Roedd ychydig o dan 90% o'r ymatebwyr yn cytuno â'n cynnig ar gyfer system o ddynodi tomen lle mae tomen yn bodloni'r meini prawf a ragnodir gan offeryn statudol. Roedd yr ymatebwyr yn cydnabod pwysigrwydd blaenoriaethu gwaith a'r angen am ddull systematig o ddyrannu adnoddau. Roedd gosod meini prawf drwy offeryn statudol yn cael ei ystyried fel ffordd o sicrhau eglurder a chysondeb, cyn belled â bod y meini prawf yn cael eu datblygu ar gyngor arbenigwyr yn y maes, er bod rhai yn credu y gellid gosod meini prawf drwy ganllawiau yn hytrach nag offeryn statudol.
87. Rhybuddiodd nifer o'r ymatebwyr yn erbyn nodi tomennydd dynodedig fel rhai "risg uwch" gan y gallai hynny fod yn gamarweiniol ac achosi braw diangen. Yr ydym yn cytuno. Mae'n bwysig cydnabod bod dynodiad yn dangos bod meini prawf penodol wedi'u bodloni a bod y domen am y rhesymau hyn yn haeddu sylw blaenoriaethol. Nid yw'n awgrymu bod pobl yn y cyffiniau mewn perygl.
88. Rydym yn cynnig y dylai deddfwriaeth diogelwch tomennydd glo ddarparu ar gyfer dynodi tomennydd sydd yn bodloni'r meini prawf a ragnodir gan Weinidogion Cymru drwy offeryn statudol gan yr awdurdod goruchwylio.

Meini prawf ar gyfer dynodi

89. Roedd ein papur ymgynghori yn gofyn am farn ar ddynodiad drwy gyfeirio at faterion fel y risg o ansefydlogrwydd, canlyniadau tebygol methiant y domen, y risg o lygredd, llifogydd a hylosgiad, a'r angen am waith peirianyddol ar y domen. Roedd ychydig llai na hanner yr ymatebwyr yn cytuno â'r holl feini prawf a awgrymwyd gennym. Roedd pymtheg y cant yn cytuno â rhai, ac roedd lleiafrif bach iawn yn anghytuno â'r cyfan. Roedd bron i draean wedi gwneud sylwadau nad oeddent yn cytuno nac yn anghytuno'n benodol.
90. Un thema a ddaeth i'r amlwg o'r ymatebion yw y dylai'r dynodiad ddeillio o asesiad risg y domen, a ddylai, fel yr ystyrir ym mhennod 4, ystyried yr holl beryglon a gyflwynir gan y domen ac arwain at ddyrannu dosbarthiad risg. Nododd ymatebwyr hefyd fod ein maen prawf terfynol, sef yr angen am waith peirianyddol, wedi mabwysiadu dull gwahanol o ddynodi na'r meini prawf eraill, a oedd yn ymwneud â nodi risg. Tynnwyd sylw at y ffaith bod yr angen am waith yn ganlyniad i ganfod risg.
91. Rydym yn dod i'r casgliad y gallai elfennau o'r ddau ddull fod yn briodol ar gyfer llunio set o feini prawf. Rydym yn nodi tri ffactor cyffredinol i'w pwysu a'u mesur wrth benderfynu ar ddynodiad:
 - (1) maint y risg y bydd unrhyw un o'r pedwar perygl (ansefydlogrwydd, llygredd, hylosgi a llifogydd) yn dod i'r amlwg;
 - (2) pa mor ddifrifol yw'r canlyniadau;
 - (3) maint y gwaith sydd ei angen i fynd i'r afael â'r risg.
92. Awgrymwn hefyd y dylid rhoi sylw i ganlyniadau dynodi. Bydd hyn yn gofyn am roi blaenoriaeth i'r domen, gwaith gan arbenigwyr, a chydabyddiaeth y bydd gwaith fel arfer yn cael ei wneud gan yr awdurdod goruchwylio. Ffactor pwysig felly fydd pwysu a mesur cymhlethdod y gwaith sy'n ofynnol yn erbyn gallu'r perchennog i ymgymryd ag ef.

93. Gan fod penderfynu ar set o feini prawf ar gyfer dynodi yn fater technegol fel arall, rydym yn gadael i Lywodraeth Cymru benderfynu ar y meini prawf i'w defnyddio mewn ymgynghoriad ag arbenigwyr. Rydym yn rhagweld y bydd y meini prawf hyn yn debygol o ddatblygu ochr yn ochr â'r dull a ddefnyddir i ddsbarthu risg. Rydym yn mynegi ffafriaeth i'r meini prawf sy'n cael eu rhagnodi mewn offeryn statudol ond rydym yn cydnabod ei bod yn bosibl na fydd y meini prawf a ddatblygir yn addas ar gyfer hyn.

Hawl i apelio yn erbyn dynodiad

94. Roedd ychydig dros 80% o'r ymatebwyr yn cytuno â'n cynnig y dylid cael hawl i apelio yn erbyn y dynodiad. Ar y cyfan, roeddent yn dibynnu ar resymau tegwch a'r posibilrwydd y byddai dynodi yn golygu beichiau ychwanegol ar y tirlfeddiannwr. Roedd rhai o'r farn y dylai hawl i apelio yn erbyn penderfyniad i beidio â dynodi fod ar gael hefyd i'r rheini sydd â buddiant dilys yn niogelwch y domen. Tynnodd y rhai a oedd yn anghytuno sylw at y wybodaeth arbenigol a oedd yn sail i'r dynodiad.
95. Mae'r adroddiad yn egluro ein bod yn ystyried bod dynodi yn deillio o'r broses o asesu a dosbarthu risg, sy'n cynnwys penderfyniadau technegol sy'n deillio o ystyriaeth fanwl o briodweddau'r domen a'i lleoliad. Mae dynodi'n bwysig fel ffordd o lywio'r broses o wneud penderfyniadau a dyrannu adnoddau gan yr awdurdod goruchwyllo, ond ni fydd ynddo ei hun yn arwain at unrhyw ganlyniadau cyfreithiol i berchennog y domen. Bydd hawl i apelio yn erbyn telerau unrhyw orchymyn a wneir ar gyfer unrhyw domen. Am y rheswm hwn, rydym yn dod i'r casgliad nad yw hawl i apelio yn erbyn dosbarthiad neilltuedig yn briodol.

Cyfrifoldeb am waith ar domennydd dynodedig

96. Roedd wyth deg y cant o'r ymatebwyr yn cytuno â'n cynnig dros dro y dylai'r awdurdod goruchwyllo, yn achos tomen benodol, fod o dan ddyletswydd fel arfer i gyflawni gweithrediadau a nodir yn y cynllun rheoli tomennydd. Gwnaethant hynny'n bennaf oherwydd mai dyma'r ffordd orau o sicrhau dull amserol, cyson a dibynadwy o weithredu yng nghyswllt y tomennydd hynny sydd fwyaf angen sylw ar unwaith. Roedd hefyd yn cael ei ystyried yn ffordd o sicrhau bod gwaith sy'n uwch na lefel benodol o gymhlethdod yn cael ei wneud gan weithwyr proffesiynol sydd â chymwysterau addas a bod dogfennau priodol yn cael eu cynnal.
97. Roedd y rheini a oedd yn anghytuno â'n cynnig yn gwneud hynny'n bennaf ar y sail y dylai perchennog y domen wneud y gwaith, gan ddweud mewn rhai achosion y dylai'r perchennog ysgwyddo'r gost o wneud hynny. Cymhwysodd rhai eu barn i ychwanegu y dylai'r awdurdod gamu i mewn fel cam olaf os nad oedd y perchennog yn gallu neu'n fodlon gwneud y gwaith. Roedd y rhan fwyaf o'r rhai a oedd yn mabwysiadu'r farn hon hefyd o'r farn y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod o dan ddyletswydd i gynnal archwiliadau o'r gwaith a wneir.
98. Os bydd yr awdurdod goruchwyllo yn gwneud y gwaith, rydym yn cytuno y bydd hyn yn hyrwyddo dull amserol, cyson a dibynadwy. Mae'r rhain yn ffactorau sy'n cynyddu o ran pwysigrwydd wrth i'r risg a achosir gan y domen gynyddu. Felly, rydym o'r farn mai dyma'r dull gorau ar gyfer tomennydd y mae angen rhoi sylw iddynt ar y pryd, ond efallai y bydd yn llai angenrheidiol wrth i'r lefel risg ostwng. Am y rheswm hwn, os yw'r meini prawf ar gyfer dynodi yn dewis y tomennydd hynny sy'n peri'r risg fwyaf neu sydd angen y math o waith adfer cymhleth a fyddai fel arfer y tu hwnt i allu'r perchennog, rydym o'r farn mai'r awdurdod goruchwyllo ei hun ddylai wneud y gwaith fel arfer.

99. Rydym yn rhagweld, pan fydd yr awdurdod goruchwylio yn penderfynu bod angen iddo wneud gwaith neu ei gwneud yn ofynnol i waith gael ei wneud ar domen, y byddai, yn y lle cyntaf, yn ceisio dod i gytundeb tomen gyda pherchennog y domen a'r meddiannydd a phartïon perthnasol eraill. Byddai hyn yn cael ei ategu gan y pŵer i roi gorchymyn tomen os na cheir cytundeb neu os na fydd cytundeb yn cael ei gyflawni. Yn achos tomen ddynodedig, y rhagdybiaeth fyddai y byddai'r cytundeb yn darparu i'r awdurdod goruchwylio wneud y gwaith. Ond gallai'r rhagdybiaeth hon gael ei disodli lle bo'n briodol i'r gwaith gael ei gcontractio allan i gyrff addas, neu i'r perchennog, neu berchnogion lluosog, wneud y gwaith eu hunain. Gallai hyn fod yn wir, er enghraifft, pan fydd yr Awdurdod Glo neu awdurdod lleol yn berchen ar y domen.
100. Rydym yn cynnig y dylai fod yn ddyletswydd fel arfer ar yr awdurdod goruchwylio ei hun, yn achos tomen ddynodedig, i gynnal y gweithgareddau a nodir yn y cynllun rheoli tomen. Er y dylai hyn fod yn rhagdybiaeth lle mae tomen wedi'i dynodi, rydym hefyd yn argymhell y dylai'r awdurdod goruchwylio fod â'r pŵer i gcontractio'r gwaith hwn allan neu ddarparu mewn cytundeb tomen i berchennog neu feddiannydd y domen wneud y gwaith pan fo'n briodol gwneud hynny.

DIFFINIADAU

101. Mae Pennod 7 yn edrych ar sut y bydd y drefn reoleiddio newydd yn ymdrin â dau gysyniad pwysig: sef "tomen" a "perchennog tomen".

Diffiniad o domen

102. Mae'r drefn bresennol ar gyfer domennydd anweithredol, Rhan 2 Deddf 1969, yn berthnasol i bob math o wastraff mwynglawdd a chwarel. Mae'n diffinio tomen fel "croniad neu ddyddodiad o sbwriel o chwarel neu gloddfa ... ar wahân i groniad neu ddyddodiad sydd wedi'i leoli o dan y ddaear". Mae'r diffiniad o domen sy'n gysylltiedig â chwarel neu gloddfa weithredol a ddarperir gan Reoliadau Chwareli 1999 a Rheoliadau Mwyngloddiau 2014 yn ychwanegu bod y diffiniad "yn cynnwys, ond nid yw wedi'i gyfyngu i ... domennydd wedi'u gorlwytho, ôl-lenwi, twmpathau gwastraff, pentyrrau stoc a lagwnau".
103. Roedd ein papur ymgynghori yn egluro, oni bai y byddai unrhyw ddeddfwriaeth sy'n deillio o'r prosiect hwn yn cael ei hymestyn i gynnwys pob math o wastraff mwynglawdd a chwarel, y byddai'r ddeddfwriaeth sy'n cyflwyno'r drefn reoleiddio newydd yn gofyn am ddiffiniad o domen lo. Gofynnwyd am farn ynghylch a ellid llunio diffiniad boddhaol drwy ddisodli'r cyfeiriad at "wastraff o lofa neu chwarel" gyda geiriau megis "gwastraff o weithfeydd glo". Gofynnwyd hefyd a oedd angen i drefn ar gyfer tomennydd anweithredol gynnwys cyfeiriad penodol at domennydd wedi'u gorlwytho, ôl-lenwi, twmpathau rwbel, pentyrrau stoc a lagwnau.
104. Roedd bron pob un o'r ymatebwyr (96%) yn cytuno y gallai'r diffiniad o domen lo segur gyfeirio at wastraff o'r pyllau glo ac yn ffafrio diffiniad estynedig o domen i gynnwys y cyfan neu'r rhan fwyaf o'r cyfeiriadau penodol. Roedd y rhan fwyaf o'r farn y byddai ychwanegu manylion at y diffiniad yn hyrwyddo eglurder ac yn lleihau anghydfodau, ar yr amod bod y diffiniad yn cael ei fynegi fel un sydd "heb fod yn gyfyngedig" i'r nodweddion hyn. Y ddadl fwyaf cymhellol a gynigiwyd dros gynnwys y cyfeiriadau penodol oedd y byddai'n cysoni'r diffiniad o domen anweithredol â'r gyfundrefn ar gyfer tomennydd sy'n gysylltiedig â mwyngloddiau gweithredol. Roedd y drafodaeth hefyd yn codi'r cwestiwn a oedd angen mireinio "gwastraff o gloddio glo" ymhellach er mwyn cynnwys gwastraff o gloddfeydd brig, o

ystyried bod “mwynglawdd”, fel y’i diffinnir yn Rheoliadau Mwyngloddiau 2014, yn cyfeirio at weithio o dan y ddaear.

105. Eglurodd rhai arbenigwyr yn y maes fod rhai mathau o wastraff o gloddio glo yn gysylltiedig â mwynau cysylltiedig gan gynnwys haearn a chraigbridd, a rhybuddiodd, er mwyn osgoi’r angen am ymchwil hirfaith, y byddai’n bwysig cynnwys cyfeiriad at fwynau o’r fath. Rhybuddiodd un arall am yr angen i eithrio gwastraff glo lle y’i defnyddir fel deunydd adeiladu. Awgrymodd nifer o ymatebwyr y dylai’r diffiniad o domen fod yn amodol ar faint gofodol neu ddyfnder penodol er mwyn eithrio dyddodion ansylweddol.
106. Nid ydym yn gwneud argymhelliad ffurfiol ar fater o ddrafftio deddfwriaethol ond rydym o’r farn y gallai diffiniad boddhaol o domen lo anweithredol gyfeirio at wastraff sy’n deillio o chwilio, echdynnu, trin a storio glo a mwynau cysylltiedig, gan gynnwys, ond heb fod yn gyfyngedig i, domennydd gorlwyth, ôl-lenwi, twmpathau gwastraff, pentyrrau stoc a lagwnau. Bydd yn bwysig sicrhau bod y diffiniad o domen yn cynnwys gwastraff o gloddfeydd brig, ac efallai y byddai’n werth nodi nad yw “croniad neu ddyddodiad gwastraff” yn cynnwys sefyllfaoedd lle mae gwastraff tomen wedi cael ei aildefnyddio fel deunydd adeiladu.
107. Rydym yn cydnabod y pryderon a fynegwyd ynghylch yr angen am drothwy maint. Deallwn fod Llywodraeth Cymru yn gweithio ar ddatblygu trothwy sy’n dderbyniol yn dechnolegol. Nid oes gennym yr arbenigedd technegol i gynnig barn ar y gwahanol opsiynau.

Diffiniad o berchennog tomen

108. Mae’r diffiniad o berchennog at ddibenion Deddf 1969 yn cynnwys: rhydd-ddeiliad nad yw wedi rhoi les; tenant sydd wedi cael tenantiaeth am gyfnod o unrhyw hyd, ar yr amod bod gan y cyfnod, ar y dyddiad perthnasol, o leiaf blwyddyn ar ôl; a rhydd-ddeiliad sy’n dal ôl-feddiant les sydd, ar y dyddiad perthnasol, â llai na blwyddyn ar ôl. Fe wnaethom egluro yn ein papur ymgynghori fod effaith y ddarpariaeth hon ar lesddeiliaid byr yn cael ei lliniaru gan bŵer y llys i orchymyn cyfraniad. Ond mae’r pŵer hwn yn ddewisol, sy’n gwneud lesddeiliaid yn ansicr ynghylch hyd a lled eu rhwymedigaethau oni bai eu bod wedi’u cynnwys mewn cytundeb.
109. Ein barn dros dro oedd y dylai’r gyfraith ddarparu mwy o sicrwydd drwy gyfeirio atebolrwydd at y person sydd, mewn termau economaidd, yn berchennog y tir sy’n cynnwys tomen. Yn gyntaf, roeddem wedi ystyried sut i benderfynu a yw rhywun yn dal les ar dir fel perchennog yn hytrach na rhentwr. Roedden ni’n meddwl efallai mai hyd y brydles fyddai’r nod amlycaf. Mae lesioedd a roddir am gyfnod o fwy na 21 mlynedd yn aml yn cael eu hystyried fel rhai sy’n croesi ffin. Roeddem yn cynnig dros dro, i’r graddau bod atebolrwydd o dan y fframwaith rheoleiddio newydd ar ysgwyddau perchennog tir sy’n cynnwys tomen, y dylai’r perchennog gael ei ddiffinio fel rhydd-ddeiliad neu lesddeiliad o dan brydles o 21 mlynedd neu fwy, ac eithrio pan fydd eu buddiant yn cael ei adolygu ar ôl cyfnod o 21 mlynedd neu fwy.
110. Roedd saith deg chwech y cant o’r ymatebwyr yn cytuno â’n cynnig. Roedd yr ymatebwyr yn cytuno ei bod yn decach mai dim ond lesioedd hirach gyda pheth gwerth cyfalaf oedd yn gynnwysedig, gan gytuno mai cyfnod y buddiant lesddaliadol ddylai fod y ffactor terfynol yn hytrach na gweddill cyfnod y brydles. Yr oedd safbwyntiau gwrthwynebus yn cynnwys yr awgrym y gellid seilio “trothwy” addas ar y ffaith bod tenantiaeth o fwy na saith mlynedd yn fuddiant cofrestradwy o dan Ddeddf Cofrestru Tir 2002.
111. Rhybuddiodd rhai ymatebwyr y gallai perchnogion sy’n ofni rhwymedigaethau newydd gymryd camau i’w rhyddhau eu hunain o gyfrifoldeb drwy wneud eu perchnogaeth yn llai

syml, er enghraifft drwy greu cwmnïau coeg. Awgrymwyd darparu ar gyfer atebolrwydd diofyn, neu ddull dilyniannol o briodoli atebolrwydd.

112. Mae materion sy'n ymwneud â pherchnogaeth tir yn nhermau economaidd yn berthnasol yn bennaf os mai'r disgwyliad yw y dylai'r perchennog ysgwyddo cost y gwaith ar y tir. Rydym wedi dod i'r casgliad nad yw'n ddefnyddiol, yng nghyd-destun ein cynllun a argymhellir, cael un diffiniad unigryw o'r "perchennog". Bydd angen i amrywiol bobl sydd â chysylltiad â thir sy'n cynnwys tomen gael hawliau, dyletswyddau neu rwymedigaethau o dan ein cynllun a argymhellir. Bydd pwy ydynt yn dibynnu ar batrwm y buddiannau yn y tir a phwrpas yr hawl neu'r ddyletswydd benodol dan sylw.
113. Ym mhennod 3, rydym yn argymhell y dylai'r ddyletswydd i hysbysu'r awdurdod goruchwyllo o bresenoldeb tomen lo heb ei chofrestru ar dir fod ar ysgwyddau perchennog rhydd-ddaliad neu lesddaliad o fwy na saith mlynedd. Fel yr eglurwn ym mhennod 5 yr adroddiad, mae'r parhau'n posibl i gytundeb neu orchymyn tomen yn cynnwys perchnogion a meddianwyr y tir sy'n cynnwys y domen. Rydym yn awgrymu, at y dibenion hyn, cysyniad eang o berchennog, i gynnwys perchennog buddiant rhydd-ddaliad neu lesddaliad yn y tir. Ym mhennod 9, rydym yn argymhell disodli'r ddarpariaeth ar gyfer gorchmynion cyfrannu â phŵer eang i wneud darpariaeth mewn cytundeb tomen neu orchymyn ar gyfer talu cost gwaith gan neu i barti i'r cytundeb neu berson a enwir yn y gorchymyn.
114. Mater i Lywodraeth Cymru yw penderfynu pwy ddylai ysgwyddo cost gwaith ar domen mewn amgylchiadau penodol. Rydym yn argymhell, i'r graddau bod perchnogaeth ar y tir yn ffactor perthnasol, y dylid diffinio'r perchennog at y dibenion hyn fel perchennog yr ystâd rydd-ddaliadol neu berchennog ystâd lesddaliad o 21 mlynedd neu ragor, ac eithrio lle mae'r ystâd rydd-ddaliad neu lesddaliad ar ddychweliad ar ystâd lesddaliad o 21 mlynedd neu ragor.

PWERAU GORFODI, TROSEDDAU AC APELIADAU

115. Mae Pennod 8 yn ystyried y pwerau gorfodi a'r troseddau diffyg cydymffurfio sydd eu hangen i sicrhau bod y fframwaith rheoleiddio newydd yn effeithiol, a'r llwybrau ar gyfer apelio lle rydym wedi nodi bod angen hawl i apelio.

Pwerau gorfodi a throseddau

116. Mae Deddf 1969 yn rhoi'r pŵer i awdurdodau lleol fynnu gwybodaeth gan berchnogion tomennydd ac eraill, ac i fynd ar dir i gynnal profion archwiliadol, gwaith adfer a gwaith adsefydlu. Mae arfer y pwerau hyn wedi'i gyfyngu i achosion lle gwyddys bod tomen yn ansefydlog neu le yr amheuir ei bod yn ansefydlog. Mae methu â darparu gwybodaeth a rhwystro person sydd â hawl i fynd ar dir o dan y darpariaethau hyn yn droseddau, fel y mae rhwystro'r profion a'r gwaith neu ddifrodi neu ymyrryd â gwaith.

Pŵer mynediad a throsedd rhwystro

117. Rydym wedi cynnig dros dro bŵer mynediad ehangach i dir sy'n cynnwys tomen lo sydd wedi'i chofrestru neu domen anweithredol a amheuir at ddibenion rhagnodedig, gyda darpariaethau ar gyfer hysbysu a cheisiadau i ynad heddwch am warant sy'n awdurdodi mynediad drwy rym. Roeddem yn cynnig y dylai rhwystro unrhyw berson awdurdodedig neu archwiliad, prawf neu waith fod yn drosedd diannod.

118. Roedd dros 80% o'r ymatebwyr yn cytuno â'n cynigion, gan eu bod yn eu hystyried yn gymesur ac yn hanfodol ar gyfer diogelwch y cyhoedd. Gwnaed awgrymiadau defnyddiol ynghylch elfennau unigol o'r pŵer arfaethedig. Rhybuddiodd rhai ymatebwyr fod angen mynd i'r afael hefyd â phroblemau presennol prinder sgiliau arbenigol a chyfyngiadau o ran adnoddau pe bai'r pwerau newydd yn darparu gorfodaeth effeithiol. Byddai hefyd yn bwysig annog perchnogion tir i gydweithio ac i fod yn ymwybodol o'u dyletswyddau newydd. Ffariwyd deialog yn fwy na mesurau gorfodi lle bynnag yr oedd hynny'n bosibl.
119. Rydym yn cytuno â'r amodau hyn. Ar ôl ystyried awgrymiadau a wnaed ynghylch agweddau penodol ar ein darpariaethau arfaethedig, rydym yn argymhell y dylai personau a awdurdodir yn ysgrifenedig gan yr awdurdod goruchwyllo neu unrhyw gorff cyhoeddus arall sy'n gyfrifol am swyddogaethau o dan y cynllun diogelwch tomennydd glo fod â phŵer mynediad ar dir at ddibenion
- (1) archwilio, cynnal profion neu samplu ar domen lo hysbys neu a amheuir;
 - (2) cyflawni, goruchwyllo neu arolygu gwaith cynnal a chadw neu waith adfer neu osod a monitro offer ar domen lo; a
 - (3) chael mynediad at domen lo at y dibenion uchod.
120. Rydym hefyd yn argymhell y dylai'r pŵer mynediad fod yn arferadwy ar ôl 48 awr o rybudd ysgrifenedig i'r perchennog (os oes modd ei adnabod) ac unrhyw berson arall y gwyddys ei fod yn meddiannu tir; y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod â'r pŵer i wneud cais i ynad heddwch am warant sy'n awdurdodi mynediad drwy rym pan fo person wedi atal neu'n debygol o atal y pŵer mynediad rhag cael ei arfer; y dylai'r personau sydd wedi'u hawdurdodi i fynd ar dir o dan y darpariaethau hyn fod â'r pŵer i fynd â chyfarpar angenrheidiol gyda nhw; ac y bydd rhwystro unrhyw berson awdurdodedig neu unrhyw archwiliad, prawf neu waith, yn drosedd diannod.

Trosedd o beidio â chydymffurfio â gorchymyn tomen

121. Yn ein papur ymgynghori, gwnaethom gynnig dros dro y dylai methiant, heb esgus rhesymol, i gydymffurfio â gorchymyn cynnal a chadw tomen fod yn drosedd diannod. Nid oeddem yn credu ei bod yn briodol i beidio â chydymffurfio â chytundeb cynnal a chadw'r domen fod yn drosedd; y gosb am beidio â chydymffurfio fyddai ei disodli â gorchymyn tomen. Gan ein bod yn rhagweld y byddai gorchymynion tomennydd yn cael eu defnyddio i roi grym i waith diogelwch ar bob math o domennydd, mae ein trafodaeth ar drosedd o beidio â chydymffurfio yn ymwneud nid yn unig â gorchymynion cynnal a chadw ond hefyd â gorchymynion tomennydd yn gyffredinol.
122. Roedd naw deg y cant o'r ymatebwyr yn cytuno â'n cynnig, gan bwysleisio'r angen am gosb i roi cymhelliant i gydymffurfio. Roedd safbwyntiau gwahanol ynghylch y gosb briodol i'w rhoi. Yn ein barn ni, mae dirwy yn fwy tebygol o fod yn briodol, ond gallai carcharu fod yn briodol mewn achosion mwy difrifol lle, er enghraifft, mae torri gorchymyn yn barhaus neu dro ar ôl tro yn creu risg ddifrifol i ddiogelwch y cyhoedd. Gallwn hefyd weld rôl i sancsiynau sifil mewn achosion, er enghraifft, o fethiant parhaus i gyflawni mân waith cynnal a chadw, fel clirio sianeli draenio.
123. Rydym yn argymhell y dylai methu, heb esgus rhesymol, â chydymffurfio â gorchymyn tomen fod yn drosedd diannod sydd â chosb o garchar am gyfnod heb fod yn fwy na'r gosb uchaf

am drosedd diannod yn unig, neu ddirwy neu'r ddau. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried defnyddio sancsiynau sifil mewn perthynas â thorri gorchymyn cynnal a chadw tomen.

Ffyrdd i apelio

124. Rydym yn argymhell yn yr adroddiad bod hawl i apelio yn codi yn erbyn cynnwys tir ar y gofrestr tomennydd a rhoi gorchymyn tomen. Cyfyd y mater ynghylch y corff priodol i wrando apeliadau o dan y drefn newydd. Yn ein papur ymgynghori, nodwyd bod yr union fecanwaith apelio y tu allan i'n cylch gorchwyl, ac y dylid ei adael i Lywodraeth Cymru. Ond awgrymasom, gan y gallai sail yr apêl ofyn am feysydd arbenigedd penodol, y byddai'n bwysig darparu i'r apêl gael ei chlywed gan berson sydd ag arbenigedd priodol. Gofynnwyd am safbwyntiau ar awdurdodaeth apelio.
125. Roedd yr ymatebwyr yn cytuno â'r angen i sicrhau arbenigedd priodol, a bod angen gwneud rhagor o waith i ddatblygu mecanwaith apelio. Cyfeiriodd Syr Wyn Williams, Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru, at ein prosiect ar wahân ar Dribiwnlysoedd Datganoledig yng Nghymru, lle rydym bellach wedi argymhell creu Tribiwnlys Haen Gyntaf a Thribiwnlys Apêl newydd i Gymru. Yng ngoleuni hynny, awgrymwn y gallai Llywodraeth Cymru ystyried a ddylai corff newydd i ddelio ag anghydfodau sy'n ymwneud â thomennydd gael ei greu i gyd-fynd â'r strwythurau hynny.

TELERAU ARIANNOL CYTUNDEBAU A GORCHMYNION

126. Mae Pennod 9 yn ystyried y pŵer i godi tâl, ac a oes angen cadw'r fframwaith presennol o geisiadau i lys am orchmynion digolledu a chyfrannu. Roedd ein papur ymgynghori'n egluro mai'r perchennog sy'n bennaf gyfrifol am waith diogelwch tomennydd o dan y system bresennol. Mae hyn yn amodol ar hawliadau am gyfraniad yn erbyn eraill a phŵer Gweinidogion Cymru i roi grantiau i ariannu gweithrediadau adfer a gyflawnir gan awdurdodau lleol. Fe wnaethom egluro bod gorchmynion cyfrannu yn gweithredu i leddfu effaith y diffiniad haearnaidd o berchennog o dan Ddeddf 1969.
127. Nodwyd gennym fod awdurdodau lleol wedi ei chael yn anodd adennill arian gan berchnogion o dan y drefn bresennol. Ar ben hynny, mae bwch yn y darpariaethau, sef nid oes pŵer i godi tâl am waith cynnal a chadw neu am brofion archwiliadol nad ydynt yn arwain at waith adfer.

Pŵer codi tâl

128. Rydym wedi cynnig pŵer cyffredinol dros dro i godi ffioedd a threuliau ar berchennog tir sy'n cynnwys tomen. Roedd y rhan fwyaf o'r ymatebwyr yn cefnogi ein cynnig am bŵer cyffredinol i godi ffioedd a threuliau ar berchennog tir sy'n cynnwys tomen, ond, ar 68%, roedd lefel y gefnogaeth yn is na'r hyn a fynegwyd ar gyfer ein cynigion dros dro eraill. Roedd y rhai a gytunodd yn nodi bod cynaliadwyedd tymor hir yr awdurdod goruchwyllo yn debygol o ddibynnu ar rywfaint o allu i godi tâl am ei wasanaethau, a bod y drefn codi tâl o dan Ddeddf 1969 wedi dyddio. Roedd rhai yn amau a ellid adennill taliadau'n realistig. Credai eraill, yn unol â'r egwyddor "y llygrwr sy'n talu", y dylai atebolrwydd ddisgyn ar ysgwyddau'r rhai oedd yn gyfrifol yn y gorffennol am gloddio glo yn hytrach na'r perchnogion presennol.
129. Rydym yn egluro y byddai angen i bŵer arwystlo newydd ystyried lle'r oedd perchnogion tomennydd, yn gyhoeddus ac yn breifat, yn gwneud eu gwaith eu hunain. Er mwyn bod yn

hyblyg, rydym yn argymhell y dylid cael pŵer i osod ffioedd neu i wneud taliadau. Mae'r ddadl ynghylch pwy ddylai fod yn atebol am gost y cynllun yn fater o bolisi i Lywodraeth Cymru.

Hawliadau am iawndal neu gyfraniadau

130. Mae'r drefn bresennol ar gyfer hawlio treuliau gan dirfeddianwyr yn amodol ar system gymhleth o hawliadau am iawndal neu gyfraniad. Mae'r rhain yn cynnwys dyletswyddau i roi cyfrif am elw gwerthu deunydd a dynnir o domen yn ystod gwaith adfer, a darpariaeth ar gyfer iawndal pan fo gorchymyn i wneud gwaith adfer yn cael ei ddirymu a phan fo trydydd partion yn dioddef difrod neu aflonyddwch o ganlyniad i brofion neu weithrediadau adfer. Maent hefyd yn darparu ar gyfer cyfraniad ariannol at atebolrwydd perchennog yn ôl categorïau penodol o berson. Eglurwyd yn ein papur ymgynghori fod y darpariaethau'n ymddangos yn feichus, a'n bod yn ansicr i ba raddau y mae angen amdanynt o hyd. Gofynnwyd am farn ynghylch a ddylid cadw'r darpariaethau, ac am unrhyw brofiad ymarferol o'u defnyddio.
131. Roedd y rhan fwyaf o'r ymatebwyr yn cytuno'n fras â chadw'r darpariaethau, ond am ystod eang o resymau ac gydag amodau. Roedd llawer o'r ymatebion yn cytuno ag iawndal neu gyfraniad mewn egwyddor, ond yn nodi bod angen lliflinio neu symleiddio'r trefniadau. Ni chynigiodd unrhyw ymatebydd unrhyw enghreifftiau o brofiad o gymhwyso'r darpariaethau.
132. Cytunwn fod angen cadw'r darpariaethau'n syml ac osgoi atgynhyrchu'r problemau gyda mecanweithiau Deddf 1969. Credwn y gallai darpariaeth ar gyfer iawndal a/neu gyfraniadau mewn cytundebau a gorchymynion tomennydd ddarparu'r ateb. Mewn achosion lle mae mwy nag un perchennog ar y tir sy'n cynnwys y domen neu pan fo'r gwaith yn effeithio ar hawliau perchnogion tir cyfagos neu berchnogion trydydd parti i ddefnyddio deunyddiau tomen, dull mwy effeithlon o ymdrin â'r mater yw darparu ar eu cyfer mewn cytundeb tomen neu, os na wneir hynny, yn y gorchymyn tomen canlyniadol.
133. Rydym eisoes wedi argymhell y dylai'r pŵer i lunio cytundeb a gorchymyn tomen gynnwys pŵer i osod ffioedd am waith neu, ar y llaw arall, i dalu'r gost. Rydym yn casglu y dylai'r pŵer i lunio cytundebau a gorchymynion ymestyn i roi darpariaeth ariannol rhwng y pwrs cyhoeddus ac unrhyw barti sydd â buddiant mewn safle tomen neu ei gynnwys. Rydym hefyd yn argymhell y dylai gorchymyn neu gytundeb tomen allu darparu ar gyfer gwerthu deunydd a dynnir yn ystod gwaith ar domen a threfniadaeth unrhyw elw o werthu, ac ar gyfer talu iawndal. Byddai'r hawl i apelio yn erbyn gorchymyn tomen a argymhellwyd gennym yn ddatrysiad petai telerau gorchymyn yn cael eu hystyried yn annheg.
134. Bydd yn bwysig cael datganiad clir o'r egwyddorion perthnasol a ddylai arwain yr awdurdod goruchwyllo wrth lunio darpariaethau ariannol gorchymynion a chytundebau tomennydd. Rydym felly'n argymhell y dylai Gweinidogion Cymru osod egwyddorion i'w cymhwyso wrth benderfynu ar ddyrannu cyfrifoldeb ariannol drwy offeryn statudol.

SGILIAU ARBENIGOL

135. Mae Pennod 10 yn ystyried ein cynnig dros dro i banel arbenigol o beirianwyr archwilio tomennydd a goruchwyllo gweithrediadau arnynt. Yn ein papur ymgynghori, roeddem yn awgrymu y gallai hyn fod yn ffordd dda o sicrhau cysondeb a diogelwch.
136. Roedd wyth deg chwech y cant o'r ymatebwyr o'r farn y byddai panel arbenigol yn syniad da. Rhoddwyd rhesymau cadarn, gan gynnwys yr angen i sicrhau gwaith diogelwch cyson a

chywir a'r cyfleoedd datblygu proffesiynol y byddai panel yn eu cynnig. Eglurodd nifer o arbenigwyr yn y maes wrthym fod ein cyfeiriad at "banel o beirianwyr" yn rhy gyfyng, ac y dylem, yn hytrach, fod wedi cynnwys cyfeiriad at yr holl arbenigwyr perthnasol, nid dim ond peirianwyr. Awgrymwyd y gallai gwahanol raddau fod yn berthnasol i wahanol weithgareddau. Soniodd nifer o ymatebwyr am yr angen i sicrhau bod cytundebau gyda pherchnogion tomennydd preifat ar gyfer gwaith cynnal a chadw tomennydd yn cynnwys darpariaeth ar gyfer y lefel sgiliau sy'n ofynnol ar gyfer tasgau penodol.

137. Soniodd nifer o arbenigwyr yn y maes am ddulliau amgen fel Cofrestr Gweithwyr Proffesiynol Peirianeg Tir y DU (RoGEP) a'r gofrestr Arbenigwr Cyflwr Tir (SiLC), gan awgrymu y gallai cofrestr fod yn ddull gwell. Gellid gweinyddu hyn drwy sefydliadau proffesiynol.
138. Gwelodd ymatebwyr hefyd gyfle i atal colli sgiliau arbenigol yn y maes. Gallai sefydliadau academiaidd a chyrrff proffesiynol ddarparu hyfforddiant arbenigol priodol, datblygiad proffesiynol parhaus a dilyniant gyrfa.
139. Roedd yr ymatebion hyn yn ein harwain i gwestiynu ai panel ffurfiol yw'r ffordd orau o sicrhau'r lefel briodol o arbenigedd ar gyfer tasgau diogelwch tomennydd glo. Mae'n bwysig gwahaniaethu rhwng y dull panel arbenigol a ddefnyddir gan y drefn cronfeydd dŵr. Mae cronfeydd dŵr yn dal i gael eu defnyddio ar y cyfan, ac mae perchnogion, ar y cyfan, yn cael budd economaidd ohonynt. Mae tomennydd glo bron yn gwbl segur, ac nid ydynt yn gysylltiedig â chynhyrchu incwm. Yn gyffredinol, nid oes gan berchnogion tomennydd glo anweithredol unrhyw wybodaeth am waith diogelwch tomennydd sy'n deillio o reolaeth weithredol.
140. Yn y drefn reoleiddio newydd, rydym yn argymhell cytundebau cynnal a chadw rhagnodol iawn ar gyfer tomennydd risg is. Bydd y tasgau sy'n ofynnol yn cynnwys gwaith cynnal a chadw sylfaenol y gellir ei wneud heb gymwysterau penodol. Ar gyfer tasgau mwy cymhleth, gan gynnwys gwaith adfer, gellid nodi'r angen am gymwysterau arbenigol yn y cytundeb oni bai fod y gwaith i'w wneud gan yr awdurdod goruchwyllo ei hun. Gallai'r awdurdod goruchwyllo sicrhau bod y lefel gywir o gymhwyster arbenigol yn cael ei phennu mewn cytundebau ar gyfer gweithrediadau o'r fath.
141. Awgryma hyn y gallai system lai ffurfiol na system banel fod yn briodol. Gallai cofrestr weithio'n fwy effeithiol a hyblyg. Gallai cofrestr arbenigwyr diogelwch tomennydd glo asesu'r ystod o sgiliau sydd eu hangen ar gyfer gwahanol dasgau diogelwch tomennydd glo a darparu gwahanol raddau o gofrestru yn dibynnu ar gymwysterau proffesiynol. Gallai hefyd dyfeisio cod ymarfer i ddiffinio cymwyseddau o ran gwybodaeth, sgiliau a phrofiad a sefydlu fforwm cefnogol. Byddai angen y wybodaeth arbenigol ar y corff sy'n gweinyddu'r gofrestr i asesu cymhwysedd. Gellid ei rymuso i roi cydnabyddiaeth i lefelau cymhwysedd at ddibenion y gyfundrefn reoleiddio. Gellid datblygu cofrestr gan gyrff proffesiynol a chyrrff y diwydiant ar y cyd â'r awdurdod goruchwyllo heb fod angen sail statudol, a gallai fod â rôl mewn hyfforddi a datblygu.
142. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn cynnal trafodaethau â sefydliadau academiaidd a chyrrff proffesiynol a chyrrff yn y diwydiant ym maes gwaith diogelwch tomennydd gyda golwg ar sicrhau bod cofrestr o weithwyr proffesiynol sy'n gymwys i wneud gwaith diogelwch yn cael ei llunio.

DIOGELWCH TOMENNYDD A DEDDFWRIAETH AMGYLCHEDDOL

143. Mae Pennod 11 yn ystyried gwrthdaro rhwng cyfrifoldebau a rhwymedigaethau diogelwch tomennydd dan deddfwriaeth amgylcheddol. Nid oedd Deddf 1969 wedi'i chynllunio i ryngweithio â diogelu'r amgylchedd yn yr oes fodern. Mae'n blaenoriaethu diogelwch y cyhoedd, tra bod deddfwriaeth amgylcheddol yn gosod gofynion sy'n gallu rhwystro gwaith adfer a glanhau.
144. Mae'r broblem yn codi pan fydd y deunydd ar domen yn symud. Ar ôl ei wahanu oddi wrth y domen, mae'r deunydd yn debygol o ddod o dan y diffiniad o wastraff at ddibenion Rheoliadau Trwyddedu Amgylcheddol (Cymru a Lloegr) 2016. Mae hyn yn golygu y bydd angen trwydded i wneud unrhyw beth gydag ef. Mae cyflawni gweithredoedd o'r fath heb drwydded yn drosedd. Gall y broses o gael trwydded fod yn hir, a gall olygu bod angen cynnal asesiadau o'r effaith ar yr amgylchedd a dylunio gwaith mewn ffordd sy'n gwarchod ecoleg safle. Mae'r Rheoliadau'n darparu amddiffyniad i weithredwr, o dan reoliad 40, yn erbyn erlyniad am weithredu heb drwydded lle'r oedd y gweithredoedd o dan sylw wedi'u cyflawni mewn argyfwng i osgoi perygl i iechyd dynol, cyn belled â bod pob cam rhesymol wedi'i gymryd i leihau llygredd, a rhoddwyd gwybod i'r rheoleiddiwr yn brydlon.
145. Mae'r amddiffyniad yn helpu yn syth ar ôl mân fethiant, ond y realiti ar gyfer y rhan fwyaf o achosion o symudiad tomen yw y bydd gwaith glanhau'n cymryd amser hir, ac y bydd yn symud ymlaen drwy gamau adfer ac adsefydlu. Bydd fframwaith rheoleiddio mwy effeithlon yn helpu i sicrhau na fydd argyfyngau'n digwydd, ond mae'n dal yn bwysig na ddylai'r gyfraith weithredu fel rhwystr i ddatrysiaid os bydd digwyddiad o'r fath yn digwydd. Am y rheswm hwn, mae'n bwysig bod atebion cyfreithiol ar gael ar gyfer gwaredu deunyddiau tomennydd os yw'n bygwth llithro, yn llithro neu'n cael eu hansefydlogi fel arall. Ceir achosion nad ydynt yn rhai brys hefyd pan fydd deddfwriaeth amgylcheddol yn gwrthdaro â chynnal a chadw tomennydd.
146. Edrychodd ein papur ymgynghori ar nifer o ffyrdd o ddatrys y problemau hyn.

Pŵer cyfarwyddo

147. Y posibilrwydd cyntaf a ystyriwyd gennym oedd darparu pŵer, yn unol â phwerau o dan Ddeddf Argyfyngau Sifil Posibl 2004, i Weinidogion Cymru roi cyfarwyddyd i'w gwneud yn ofynnol i ymatebydd Categori 1 gyflawni swyddogaeth i reoli, lliniaru neu ymateb i argyfwng tomen lo neu fygythiad o argyfwng. Roedd bron i 80% o'r ymatebwyr yn cytuno â'r dull gweithredu hwn. Roedd y pŵer yn cael ei ystyried yn bwysig er mwyn sicrhau bod mesurau a gymerwyd adeg argyfwng yn gyfreithlon, cyn belled â bod camau'n cael eu cymryd ar gyngor arbenigwyr, a bod cyfarwyddiadau'n cael eu gwneud yn amodol ar ofyniad i geisio cydsyniadau gofynnol pan fo amgylchiadau'n caniatáu hynny.
148. Gellid creu'r pŵer cyfarwyddo drwy orchymyn gan Weinidogion Cymru i gynnwys yr awdurdod goruchwyllo fel ymatebydd Categori 1. Ond nid oes darpariaeth ddatganedig yn Neddf 2004 i ganiatáu i Weinidogion Cymru ddiystyru gofynion cyfreithiol sy'n gymwys i swyddogaethau ymatebwyr Categori 1 wrth arfer eu pŵer cyfarwyddo, ac mae'r rhestr o gamau a ganiateir yn gyfyngedig.
149. Un ffordd o ddatrys y risg y gallai cyfarwyddyd brys olygu torri rheoliadau cynllunio ac amgylcheddol fyddai cyflwyno "hawl datblygu a ganiateir" mewn deddfwriaeth gynllunio a darpariaeth gyfatebol mewn deddfwriaeth amgylcheddol. Byddai hyn yn berthnasol i gamau

a gymerir yn unol â chyfarwyddyd y Ddeddf Argyfyngau Sifil Posibl a roddwyd i'r awdurdod goruchwyllo, ac mewn gwirionedd yn rhoi'r caniatâd sy'n ofynnol gan ddeddfwriaeth gynllunio ac amgylcheddol ar gyfer y camau a bennir.

150. Dull arall nad yw'n arwain at yr un anawsterau â diwygiad i Ddeddf 2004 fyddai ymgorffori pŵer cyfarwyddo yn y ddeddfwriaeth sy'n creu'r drefn reoleiddio newydd ar gyfer diogelwch tomennydd. Gallai hyn nodi rhestr bwrpasol o gamau gweithredu y gallai Gweinidogion Cymru eu cyfarwyddo mewn argyfwng tomen lo. Gallai hefyd ddarparu y byddai'r cyfarwyddyd yn drech na gofynion caniatáu neu gynllunio amgylcheddol penodol.
151. Rydym yn argymhell pŵer cyfarwyddo fel y prif ffordd o ddatrys y broblem o wrthdaro rhwng cyfrifoldebau diogelwch tomen a gofynion rheoleiddio eraill mewn argyfwng. Rydym yn gadael i Lywodraeth Cymru benderfynu ar y dull y mae'n ei ffafrio ar gyfer creu'r pŵer.

Pŵer argyfwng ehangach o dan Reoliadau Trwyddedu Amgylcheddol

152. Nid yw pŵer cyfarwyddo yn golygu na ddylid mabwysiadu dulliau eraill hefyd, yn enwedig ar ôl i gamau cynnar argyfwng fynd heibio, neu pan fydd gwrthdaro rhwng diogelwch tomennydd a deddfwriaeth amgylcheddol nad yw'n codi yng nghyd-destun argyfwng. Dull arall a ystyriwyd gennym yn ein papur ymgynghori oedd ymestyn yr amddiffyniad a ddarparwyd gan reoliad 40.
153. Roedd bron tri chwarter yr ymatebwyr yn credu y dylid ehangu pŵer yr awdurdod goruchwyllo i weithredu mewn argyfwng. Mynegwyd cytundeb mewn termau eithaf cyffredinol, er mwyn sicrhau y gellid gwneud gwaith diogelwch ar domen yn y tymor hwy heb rwystr. Gwelodd rhai y broblem mewn perthynas â'r diffiniad o argyfwng. Efallai na fydd amserlenni ar gyfer gwaith diogelwch tomennydd cyd-fynd â'r ffordd y mae argyfwng wedi cael ei ddiffinio mewn sefyllfaoedd eraill. Efallai y bydd angen cymryd camau adfer cynharach a "rheoli argyfwng" yn y tymor hwy.
154. Roedd rhai ymatebwyr yn anghytuno â dibynnu ar amddiffyniad fel ffordd o rymuso awdurdod i gymryd camau brys, gan ei bod yn anghywir ystyried rheoliad 40 fel "caniatáu" gweithredu brys. Byddai eithriad penodol yn well. Roedd dibynnu ar amddiffyniad hefyd yn ffordd annibynadwy o sicrhau canlyniad.
155. Rydym yn dod i'r casgliad y bydd ein hargymhelliad ar gyfer pŵer cyfarwyddo yn ateb i'r rhan fwyaf o sefyllfaoedd o argyfwng lle gallai torri rheoliadau amgylcheddol ddigwydd fel arall. Rydym yn cytuno â'r sylwadau a wnaed nad ehangu'r amddiffyniad rhag erlyniad o dan y Rheoliadau yw'r ffordd orau o ddatrys y tensiwn rhwng gofynion diogelwch tomennydd a diogelu'r amgylchedd. Ond gall yr amddiffyniad fod yn berthnasol o hyd yn y sefyllfaoedd hynny lle mae angen gweithredu ar frys mawr neu lle nad yw'r sefyllfa'n ddigon difrifol i gyfiawnhau ymyrraeth gan weinidogion. Mae'n bwysig, am y rheswm hwn, sicrhau bod yr amddiffyniad yn gweithredu'n effeithiol. Rydym yn argymhell dylai beth sy'n cyfri fel gweithred yn argyfwng tomennydd glo cael ei diffinio yn fwy eang yn y Rheoliadau.

Dulliau eraill

156. Hyd yn oed ar ôl cymryd camau yn dilyn digwyddiad, mae'n debygol y bydd angen gwneud rhagor o waith gan ddilyn amserlen gyflymach, er enghraifft i glirio llawer iawn o ddeunydd tomen. Efallai y bydd angen ffyrdd eraill o reoli tensiynau rhwng diogelwch tomennydd a deddfwriaeth amgylcheddol er mwyn ymdrin â chamau dilynol gwaith glanhau sydd â llai o frys. Roedd ein papur ymgynghori yn edrych ar strategaethau ehangach, er enghraifft dull

mwy cydweithredol rhwng awdurdodau er mwyn cydlynu a chytuno ar ymatebion i argyfwng tomennydd glo, gwell cynllunio wrth gefn, ac atebion storio pwrpasol ar gyfer deunyddiau tomennydd. Gofynnem am safbwyntiau.

157. Rhoddwyd llawer o gynigion defnyddiol iawn. Mae y tu hwnt i gwmpas y prosiect i wneud argymhellion mewn perthynas â'r cynigion hyn, ac mae'n amlwg bod angen gwneud rhagor o waith. Ond rydym yn gallu gwneud nifer o sylwadau:

- (1) Ar gyfer camau llai brys y gwaith glanhau, rydyn ni'n credu mai eithriad wedi'i deilwra i'r Rheoliadau Trwyddedu Amgylcheddol ar gyfer deunyddiau tomennydd fyddai'r ateb. Rydym yn cydnabod bod y Rheoliadau wedi'u targedu at bobl sy'n creu gwastraff, yn unol â'r egwyddor "y llygrwr sy'n talu". Mae'n ymddangos i ni nad ydynt yn gweddu'n dda i reoli gweithgareddau'r rheini sy'n stiwardiaid gwastraff a grëwyd gan genedlaethau'r gorffennol i bob pwrpas. Credwn fod hyn yn cyfiawnhau eithrio dros dro o weithgareddau sy'n ceisio delio â'r gwastraff hwn, pan fydd yn symud, am resymau sydd y tu hwnt i reolaeth yr awdurdod.
- (2) Efallai y bydd yn bosibl dyfeisio eithriad penodol ar gyfer storio gwastraff tomennydd glo yn ystod gwaith adfer, neu aiddosbarthu deunydd tomennydd, ar lefel canllawiau o bosibl, fel ei fod y tu allan i'r diffiniad o wastraff. Ond rydym yn pryderu, oni bai fod hyn yn cael ei gyfyngu'n ofalus gan amser, ac o bosibl gan faint y gwaith, y gellid colli gwarchodaeth amgylcheddol pwysig yn ddiangen pe bai'r dulliau hyn yn cael eu llunio'n rhy eang.
- (3) Efallai y bydd cyfle i ymestyn y syniad o "hawl datblygu a ganiateir" i ystod ehangach o weithgareddau sy'n cynnwys deunydd tomennydd er mwyn caniatáu i'r awdurdod gyflawni "datblygiad a ganiateir" heb yr angen am ganiatâd cynllunio, ond gyda sgrinio amgylcheddol. Gallai'r rheoliadau ar gyfer adfer tomennydd sy'n diffinio gweithgareddau penodol fel "datblygiad a ganiateir", yn debyg i'r rheoliadau draenio tir presennol, weithio'n dda.
- (4) Gallai caniatâd "siop un stop", fyddai'n gweithredu fel cydsyniad datblygu ar gyfer prosiectau seilwaith cenedlaethol eu harwyddocâd, symleiddio a rhesymoli'r caniatâd sydd ei angen ar gyfer gwaith adfer.
- (5) Byddai cydweithio rhwng gwahanol awdurdodau a datblygu canllawiau i ganiatáu cynllunio ymlaen llaw gyda gwybodaeth am domen benodol a'i lleoliad yn werthfawr iawn.

PROSIECTAU ADFER A THOMENNYDD NAD YDYNT YN RHAI GLO

158. Roedd ein papur ymgynghori yn egluro bod y glaw cynyddol a achoswyd gan newid yn yr hinsawdd yn creu mwy o risg o ddiffyg draenio mewn rhai tomennydd, gan gyflymu diwedd eu hoes dylunio i bob pwrpas. Roedd rhanddeiliaid wedi awgrymu i ni bod angen rownd newydd o waith adfer tomennydd yn yr amgylchiadau hyn. Mae adfer yn wahanol i waith cyweirio gan mai amcan ychwanegol y gwaith yw dod â'r domen yn ôl i ddefnydd buddiol penodol. Gofynnwyd a ddylid cyfuno deddfwriaeth newydd ar ddiogelwch tomennydd gyda darpariaeth ar gyfer adfer tomennydd yn y tymor hwy, ac, os felly, a oedd ymatebwyr yn ffafrio unrhyw fodel penodol. Mae Pennod 12 yn ystyried ystod eang o awgrymiadau.

159. Roedd 70% yr ymatebwyr o'r farn y dylid cyfuno'r drefn diogelwch tomennydd newydd ag ystyriaeth i waith adfer. Credai rhai o'r rhai a oedd yn cytuno â'r dull hwn nad oedd angen darpariaeth deddfwriaethol i wneud hynny. Rhoddodd nifer o ymatebwyr enghreifftiau o fodolau adfer y gellid eu mabwysiadu. Roedd ffactorau pwysig i'w hystyried wrth ddatblygu cynlluniau adfer unigol yn cynnwys gwerth treftadaeth rhai tomennydd a bioamrywiaeth tomennydd. Nododd nifer o'r ymatebwyr na ddylai'r broses o olchi glo (echdynnu glo y gellir ei werthu o ddeunydd tomennydd) fod ar gael fel ffordd o ariannu gwaith adfer. Yr oedd y rhai a oedd yn anghytuno o'r farn y dylai deddfwriaeth reoleiddio gael ei chyfyngu i ddiogelwch tomennydd.
160. Roedd gan rai ymatebwyr syniadau ar gyfer defnydd buddiol o domennydd wedi'u hadfer. Roedd adfer yn cael ei weld fel cyfle i greu enillion amgylcheddol fel dal carbon, hyrwyddo bioamrywiaeth ac ynni adnewyddadwy.
161. Nid ydym yn gwneud unrhyw argymhellion ynghylch a ddylid cyfuno deddfwriaeth newydd ar ddiogelwch tomennydd gyda darpariaeth ar gyfer adfer tomennydd gan fod hyn y tu allan i'n cylch gorchwyl. Rydym yn gwahodd Llywodraeth Cymru i ystyried barn ymatebwyr.

Tomennydd nad ydynt yn rhai glo

162. Yn olaf, rydym yn edrych ar y potensial i ymestyn y fframwaith rheoleiddio newydd i domennydd nad ydynt yn rhai glo. Er bod ein cylch gorchwyl wedi'i gyfyngu i ddiogelwch tomennydd glo, eglurodd ein papur ymgynghori y byddai Llywodraeth Cymru yn croesawu safbwyntiau ar ba mor ymarferol a dymunol fyddai ehangu o'r fath.
163. Roedd yr holl ymatebwyr hynny a wnaeth sylwadau ar y mater o blaid ymestyn y fframwaith i gynnwys tomennydd nad ydynt yn rhai glo. Y farn gyffredinol oedd y byddai hyn yn darparu dull cyfannol o ymdrin â materion diogelwch a achosir gan bob math o domennydd mwyngloddio a chwarela. Yn ymarferol, nodwyd hefyd y gallai cyfyngu fframwaith rheoleiddio newydd i domennydd glo yng Nghymru greu gwahaniaethau lletchwith. Byddai ein hargymhellion yn golygu diwygio Deddf 1969 mewn perthynas â thomennydd glo yn unig. Byddai'r Ddeddf yn dal yn berthnasol mewn perthynas â thomennydd ar wahân i domennydd glo. Byddai hyn yn arwain at ddwy drefn reoleiddio ar wahân, a gallai hefyd greu anghydbwysedd rhanbarthol, gan fod gwastraff o wahanol fathau o gloddio a chwarela wedi'i ddsbarthu'n anwastad ledled Cymru.
164. Rydym yn nodi y bydd angen rhagor o ymchwil i benderfynu sut y byddai angen addasu'r fframwaith rheoleiddio pe bai'n cael ei ddefnyddio ar gyfer yr holl domennydd anweithredol, ond nid ydym yn gwneud unrhyw argymhellion yn y maes hwn, gan fod y drafodaeth y tu allan i'n cylch gorchwyl. Rydym yn trosglwyddo safbwyntiau i Lywodraeth Cymru i'w hystyried ymhellach.

ARGYMHELLION

Argymhelliad 1.

1. Rydym yn argymell na ddylid addasu'r gyfundrefn reoleiddio bresennol ar gyfer tomennydd sydd yn gysylltiedig â mwyngloddiau gweithredol.

Argymhelliad 2.

2. Rydym yn argymell na ddylai unrhyw ddeddfwriaeth newydd fod yn gymwys i domen y mae Rheoliadau Chwareli 1999 neu Reoliadau Mwyngloddiau 2014 yn gymwys iddynt.

Argymhelliad 3.

3. Rydym yn cynnig y dylid sefydlu awdurdod goruchwyllo fyddai'n gyfrifol am ddiogelwch yr holl domennydd glo anweithredol.

Argymhelliad 4.

4. Rydym yn argymell y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod yn gorff newydd.

Argymhelliad 5.

5. Rydym yn argymell y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod yn gorff cyhoeddus canolog.

Argymhelliad 6.

6. Rydym yn argymell y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod yn ddarostyngedig i ddyletswydd gyffredinol i gyflawni ei swyddogaethau er mwyn sicrhau diogelwch tomennydd glo, heb gyfyngu ar risgiau penodol.

Argymhelliad 7.

7. Rydym yn cynnig y dylai'r awdurdod goruchwyllo lunio a chynnal cofrestr tomennydd canolog.

Argymhelliad 8.

8. Rydym yn awgrymu y dylai cynnwys y gofrestr tomennydd gael ei ragnodi gan Weinidogion Cymru drwy offeryn statudol.

Argymhelliad 9.

9. Rydym yn argymell y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod o dan ddyletswydd i gynnwys ar y gofrestr unrhyw domen y mae'n ymwybodol ohoni.

Argymhelliad 10.

10. Rydym yn argymell y dylai perchennog neu feddiannydd y cyfan neu ran o dir a nodir mewn cofnod ar y gofrestr tomennydd gael hawl i apelio ar y sail nad oes tomen wedi'i lleoli ar y tir.
11. Rydym yn argymell na ddylid caniatáu i arfer yr hawl i apelio er mwyn gohirio gwaith brys.

Argymhelliad 11.

12. Rydym yn argymell y dylai fod yn drosedd diannod, y gellir ei chosbi â dirwy, i fethu â hysbysu'r awdurdod goruchwylio, o fewn terfyn amser penodedig, o fodolaeth tomen lo nad yw'r manylion wedi'u cynnwys ar y gofrestr tomennydd.
13. Rydym yn argymell y dylai'r drosedd allu cael ei chyflawni gan
 - (1) berchennog rhydd-ddaliadol ar dir sy'n cynnwys y cyfan neu ran o domen lo o'r fath; a
 - (2) pherchennog buddiant lesddaliad mewn tir o'r fath a roddwyd yn wreiddiol am gyfnod o fwy na saith mlynedd.

sydd â sail resymol dros gredu bod y tir yn cynnwys y cyfan neu ran o domen lo.

Argymhelliad 12.

14. Rydym yn argymell y dylai cynnwys rhagnodedig y gofrestr tomennydd gael ei reoli gan p'un a yw er budd y cyhoedd i wybodaeth benodol ynghylch tomennydd glo fod ar gael i'r cyhoedd.

Argymhelliad 13.

15. Rydym yn argymell y dylid cael mynediad cyhoeddus i'r gofrestr tomennydd, gan ddarparu crynodeb hygyrch o wybodaeth sy'n berthnasol i ddiogelwch tomennydd.

Argymhelliad 14.

16. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ymgysylltu â Chymdeithas y Gyfraith, yr Awdurdod Glo ac awdurdodau lleol yng Nghymru gyda'r bwriad o sefydlu chwiliad o'r gofrestr tomennydd fel rhan o chwiliad trawsgludo safonol mewn perthynas ag eiddo yng Nghymru.

Argymhelliad 15.

17. Rydym yn cynnig, ar ôl cofnodi tomen ar y gofrestr, y dylai fod yn ddyletswydd ar yr awdurdod goruchwyllo i drefnu archwiliad o'r domen oni bai ei fod yn ystyried bod archwiliad digon diweddar a thrwyadl wedi cael ei gynnal.

Argymhelliad 16.

18. Rydym yn argymell, adeg yr arolygiad, y dylai fod dyletswydd ar berchnogion a meddianwyr tomennydd i ddarparu i'r awdurdod goruchwyllo ddogfennau yn eu meddiant sy'n berthnasol i'r domen neu'r tir y mae wedi'i leoli arno.

Argymhelliad 17.

19. Rydym yn argymell

(1) y dylai fod yn ddyletswydd ar yr awdurdod goruchwyllo i lunio asesiad risg a chynllun rheoli ar gyfer unrhyw domen sydd ar y gofrestr;

(2) dylai'r awdurdod goruchwyllo fod o dan ddyletswydd i gymeradwyo'r cynllun rheoli tomennydd; a

(3) dylai'r awdurdod goruchwyllo ddyrannu dosbarthiad risg i bob tomen ar sail yr adroddiad arolygu a'r asesiad risg.

Argymhelliad 18.

20. Rydym yn argymell y dylai Gweinidogion Cymru gael pŵer i ragnodi'r materion y dylid eu cynnwys mewn cynllun asesu a rheoli risg drwy offeryn statudol.

Argymhelliad 19.

21. Rydym yn argymell y dylai dosbarthiad risg tomennydd glo ystyried risg ansefydlogrwydd tomen a chanlyniadau methiant o ran sefydlogrwydd.

Argymhelliad 20.

22. Rydym yn argymell y dylai dosbarthiad risg tomennydd glo hefyd ystyried y risg y mae'r domen yn ei achosi o ran llygredd, ymosgiad a llifogydd.

Argymhelliad 21.

23. Rydym yn argymell y dylai'r ddeddfwriaeth diogelwch tomennydd glo darparu ar gyfer llunio cytundebau rhwng awdurdodau a pherchnogion neu feddianwyr tir sydd wedi ei gofrestru yn y gofrestr tomennydd, fydd yn darparu bod y gweithgareddau a nodir yn y cynllun rheoli tomennydd yn cael ei wneud.

Argymhelliad 22.

24. Rydym yn argymell y dylai awdurdod fod yn gyfrifol am ddyletswydd i drefnu archwiliad er mwyn sicrhau y cydymffurfir â chytundeb cynnal a chadw, gyda'r pŵer i ddirprwyo archwiliadau i drydydd partïon sydd â chymwysterau addas.

Argymhelliad 23.

25. Rydym yn argymell y dylai awdurdod allu rhoi gorchymyn cynnal a chadw tomennydd pan fo'r
- (1) perchennog neu'r deiliad tir wedi methu â chydymffurfio gyda chytundeb tomen a'u bod wedi derbyn hysbysiad rhesymol am y methiant hwnnw a chyfle rhesymol i'w unioni;
 - (2) cynigwyd cytundeb i'r perchennog neu'r deiliad ac mae wedi gwrthod cytundeb â thelerau addas neu wedi methu ag ymateb o fewn 42 diwrnod;
 - (3) mae'r awdurdod yn ystyried bod y gwaith a nodir yn y gorchymyn angen ei wneud ar frys, neu
 - (4) ni fu'n bosibl canfod pwy yw'r perchennog er cymryd camau penodol i geisio canfod hynny.
26. Rhaid i'r awdurdod fod yn fodlon bod y mesurau a gynigir yn gymesur â'r amcan sydd i'w gyflawni.
27. Rhaid i'r gorchymyn naill ai ei gwneud yn ofynnol i'r perchennog neu'r deiliad gynnal y gweithgareddau neu ddarparu i awdurdod wneud hynny.
28. Dylai fod gan y perchennog neu'r deiliad hawl i apelio yn erbyn rhoi gorchymyn, ond ni ddylai arfer yr hawl i apelio atal gwaith sy'n angenrheidiol ar frys.
29. Ac eithrio yn achos gorchymyn a roddir pan fo angen gwaith brys, mae'n rhaid i'r gorchymyn ddarparu digon o amser ar gyfer gwneud apêl.

Argymhelliad 24.

30. Rydym yn argymell mai'r awdurdod goruchwylio ddylai fod yn gyfrifol am y pŵer i wneud cytundebau tomennydd a rhoi gorchmynion tomennydd ar gyfer tomennydd risg is, a dylai'r ddyletswydd i oruchwylio'r cytundebau a'r gorchmynion, gan gynnwys cynnal archwiliadau, fod yn gyfrifoldeb ar awdurdodau lleol.

Argymhelliad 25.

31. Rydym yn cynnig y dylai deddfwriaeth diogelwch tomennydd glo ddarparu ar gyfer dynodi tomennydd sydd yn bodloni'r meini prawf a ragnodir gan Weinidogion Cymru drwy offeryn statudol gan yr awdurdod goruchwylio.

Argymhelliad 26.

32. Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru ddatblygu'r meini prawf ar gyfer dynodi drwy ymgynghori ag arbenigwyr.

Argymhelliad 27.

33. Rydym yn cynnig y dylai fod yn ddyletswydd fel arfer ar yr awdurdod goruchwyllo ei hun, yn achos tomen ddynodedig, i gynnal y gweithgareddau a nodir yn y cynllun rheoli tomen.
34. Rydym yn argymell y dylai'r awdurdod goruchwyllo fod â'r pŵer i gontractio'r gwaith hwn allan neu ddarparu mewn cytundeb tomen i berchennog neu feddiannydd y domen wneud y gwaith pan fo'n briodol gwneud hynny.

Argymhelliad 28.

35. Rydym yn argymell y dylid gwneud darpariaeth ar gyfer gwneud gwaith ar domennydd dynodedig, p'un ai gan yr awdurdod goruchwyllo neu berchennog neu feddiannydd y domen, drwy gytundeb neu orchymyn tomennydd.

Argymhelliad 29.

36. Rydym yn argymell, i'r graddau y mae atebolrwydd o dan ein cynllun a argymhellir i'w ysgwyddo gan berchennog, mewn termau economaidd, tir sy'n cynnwys tomen, y dylai'r perchennog hwnnw gael ei ystyried fel perchennog yr ystâd rydd-ddaliadol neu berchennog ystâd lesddaliad o 21 mlynedd neu ragor, ac eithrio lle mae'r ystâd rydd-ddaliadol neu lesddaliadol ar ddychweliad ar ystâd lesddaliadol o 21 mlynedd neu ragor.

Argymhelliad 30.

37. Rydym yn argymell y dylai personau a awdurdodir yn ysgrifenedig gan yr awdurdod goruchwyllo neu unrhyw gorff cyhoeddus arall sy'n gyfrifol am swyddogaethau o dan y cynllun diogelwch tomennydd glo fod â phŵer mynediad ar dir at ddibenion
- (1) archwilio, cynnal profion neu samplu ar domen lo hysbys neu a amheuir;
 - (2) cyflawni, goruchwyllo neu arolygu gwaith cynnal a chadw neu waith adfer neu osod a monitro offer ar domen lo; a
 - (3) chael mynediad at domen lo at y dibenion uchod.
38. Rydym yn argymell y dylai'r pŵer mynediad fod yn arferadwy ar ôl 48 awr o roi hysbysiad ysgrifenedig i'r perchennog, os yw'n hysbys, ac i unrhyw berson arall y gwyddys ei fod yn meddiannu'r tir, neu heb rybudd mewn argyfwng;
39. Rydym yn argymell y dylai'r awdurdod goruchwyllo neu unrhyw gorff cyhoeddus arall sy'n gyfrifol am swyddogaethau o dan y cynllun diogelwch tomennydd glo fod â'r pŵer i wneud cais i ynad heddwch am warant sy'n awdurdodi mynediad drwy rym pan fo person wedi atal neu'n debygol o atal y pŵer mynediad rhag cael ei arfer, a'i bod yn rhesymol defnyddio grym wrth arfer y pŵer hwnnw; gall y warant ei gwneud yn ofynnol i'r rheini sy'n cael mynediad yn unol â hynny gael eu hebrwng gan gwnstabl.
40. Rydym yn argymell y dylai personau sydd wedi'u hawdurdodi i fynd ar dir o dan y darpariaethau hyn fod â'r pŵer i fynd â'r offer angenrheidiol gyda nhw, ar yr amod bod yr hysbysiad yn cynnwys disgrifiad o unrhyw beiriannau trwm sydd i'w cludo ar y tir.
41. Roeddem yn argymell y dylai rhwystro unrhyw berson awdurdodedig neu archwiliad, prawf neu waith fod yn drosedd diannod.

Argymhelliad 31.

42. Rydym yn argymell y dylai methu, heb esgus rhesymol, â chydymffurfio â gorchymyn tomen fod yn drosedd diannod sydd â chosb o garchar am gyfnod heb fod yn fwy na'r gosb uchaf am drosedd diannod yn unig, neu ddirwy neu'r ddau.
43. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried defnyddio sancsiynau sifil mewn perthynas â thorri gorchymyn cynnal a chadw tomen.

Argymhelliad 32.

44. Rydym yn argymell y dylai'r ddarpariaeth y gellir ei chynnwys mewn gorchymyn neu gytundeb tomen gynnwys darpariaeth

- (1) ar gyfer gwneud taliadau gan berson a enwir yn y cytundeb neu'r gorchymyn;
- (2) ar gyfer gwneud taliadau i'r person a enwir yn y cytundeb neu'r gorchymyn;
- (3) ar gyfer gwerthu unrhyw ddeunyddiau a adferwyd o domen lo;
- (4) ar gyfer talu'r enillion o werthu deunyddiau o'r fath i berson a enwir yn y cytundeb neu'r gorchymyn; ac

ar gyfer talu iawndal gan berson a enwir yn y cytundeb neu'r gorchymyn i berson arall a enwir yn y cytundeb neu'r gorchymyn.

Argymhelliad 33.

45. Rydym yn argymell y dylai egwyddorion sy'n rheoli dyrannu cyfrifoldeb ariannol dros waith diogelwch tomennydd rhwng personau neu endidau yn y sector cyhoeddus a'r sector preifat gael eu pennu gan Weinidogion Cymru drwy offeryn statudol.

Argymhelliad 34.

46. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn cynnal trafodaethau â sefydliadau academiaidd a chyrff proffesiynol a chyrff yn y diwydiant ym maes gwaith diogelwch tomennydd gyda golwg ar sicrhau bod cofrestr o weithwyr proffesiynol sy'n gymwys i wneud gwaith diogelwch yn cael ei llunio.

Argymhelliad 35.

47. Rydym yn argymell y dylai Gweinidogion Cymru gael pŵer i roi cyfarwyddiadau i'r awdurdod goruchwyllo ynghylch y camau sydd i'w cymryd mewn ymateb i argyfwng cysylltiedig â thomennydd glo.
48. Rydym yn argymell bod y pŵer yn ddarostyngedig i ofyniad, pan fo'n bosibl, i ymgynghori â'r awdurdod goruchwyllo ac awdurdodau perthnasol eraill ynghylch telerau cyfarwyddiadau o'r fath.
49. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried pa mor ddymunol yw darparu, yn y ddeddfwriaeth sy'n creu'r pŵer neu mewn deddfwriaeth amgylcheddol a chynllunio, eithriad rhag unrhyw ofyniad i geisio caniatâd ymlaen llaw o dan ddeddfwriaeth gynllunio neu amgylcheddol. Dylai unrhyw eithriad o'r fath fod yn ddarostyngedig i ddyletswydd i geisio caniatâd gofynnol yn ôl-weithredol.

Argymhelliad 36.

50. Rydym yn argymell diwygio'r Rheoliadau Trwyddedu Amgylcheddol (Lloegr a Chymru) 2016 i ddiffinio argyfwng yng nghyd-destun deunyddiau tomennydd.

SIART LLIF

